

REPERTOÁROVÁ PŘÍLOHA AMATÉRSKÉ SCÉNY

DIVADELNÍ HRY

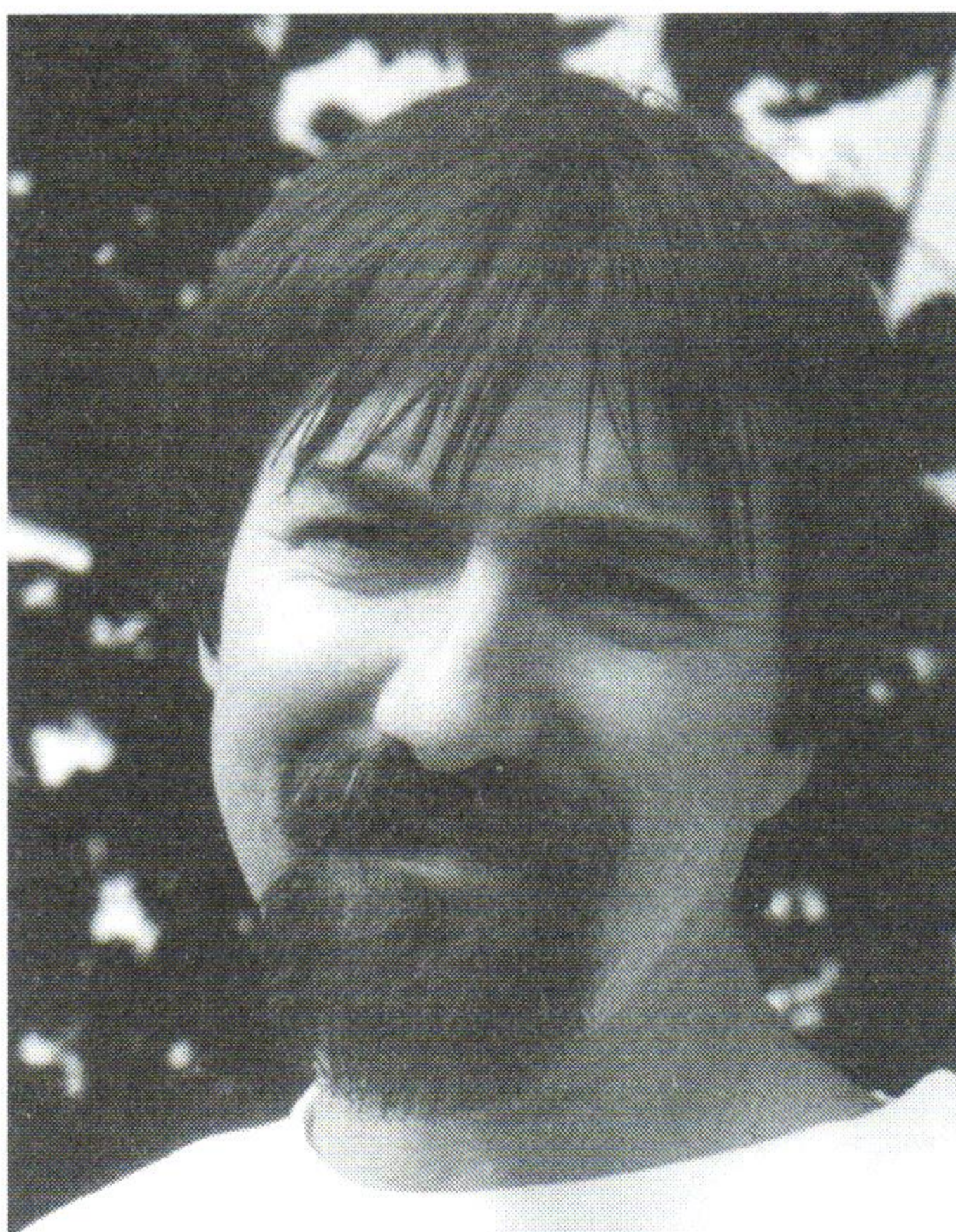
PROVĚŘENÉ JEVIŠTĚM

OPUS 43.

V pořadí již 43. textem otištěným v současné repertoárové příloze Amatérské scény je hra **SPOMIENKY BUDÚCEHO STARCA**, dramaturgie povídek **DANIILA CHARMSE**, jejímž autorem je **JOZEF KRASULA**. Poprvé byla uvedena v Krasulově režii 9. dubna 2005 Divadelním sdružením Partizánské v Domě kultury v Partizánském. Soubor se s její inscenací zúčastnil v témže roce úspěšně Scénické žatvy v Martině a byl pozván k účasti na Jiráskově Hronově 2006.

Mgr. JOZEF KRASULA (*1961, Partizánske, Slovensko) vystudoval kulturologii na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. Je absolventem tříletého kurzu režie vedeného Petrem Scherhauserem a také legendárního Klubu mladých divadelníků při Jiráskově Hronově v letech 1984 – 1985, jehož lektory byli Jiří Fréhár, Ivan Rajmont, Miroslav Krobot a Karel Kříž. Divadelní režii se věnuje více než 25 let. Mezi jeho nejúspěšnější inscenace patří ty, které vznikly v souboru Divadelního sdružení v Partizánském, mj. N.V. Gogol: *Hráči*, 1986; I. Ilf, J. Petrov: *Frikando, frikando...* 1988; J. Amado: *Staří námořníci* 1991; J. Krasula, I. Hanzlík: *O snech, křídlech a psovi Hurikánovi* 1993; I. Babel, J. Krasula: *První jezdecká (Historiky z války)*, 1998. Jako herec a režisér se zúčastnil desítek divadelních festivalů na Slovensku, v Japonsku, Finsku, Dánsku, Německu, Mexiku, Velké Británii, Turecku, Švýcarsku, Jugoslávii a také

XII. Světového festivalu amatérského divadla v Monaku (2001). Soubor Divadelního sdružení z Partizánského se představil i na festivalech v České republice, mj. na Jiráskově Hronově (5x), Šrámkově Písku, Divadelní Třebíči, hrál v Divadle Na Zábradlí v Praze. Soubor se pod vedením J. Krasuly stal jedním z nejúspěšnějších v historii slovenského amatérského divadla. Za své inscenace získal dvakrát nejvyšší ocenění, jaké lze na poli slovenského amatérského divadla získat – Cenu za tvořivý čin roku. J. Krasula se systematicky věnuje také lektorské činnosti v porotách různých divadelních přehlídek a při vedení seminářů a dílen. A to nejen na Slovensku, ale také v Čechách (především na dílnách a setkáních mladých divadelníků v Šumperku, ale i v Hronově a Náchodě). Je prezidentem Slovenského střediska Mezinárodní asociace amatérského

Mgr. Jozef Krasula

divadla AITA/IATA. Jeho práce v amatérském divadle zaujala i několik profesionálních divadelních scén na Slovensku a v České republice, a tak postupně režíroval v Městském divadle ve Zlíně (O. Pavel, J. Krasula: *Jak jsem potkal lidi*; Molière: *Misanthrop*; B. Hrabal, J. Krasula: *Život je zatraceně krásnej*), v Divadele Aréna v Bratislavě (R. Féder: *Smělý zajíček a vlastní dramaturgizaci pohádky Tři prasátka*), Prešpurském divadle (J. Brdečka: *Limonádový Joe*), Divadle J. Palárika v Trnavě (R. Féder, J. Krasula: *Malé bramborové blues*), Divadle 7 a půl v Brně (Márquez, Krasula, Koišová: *100 roků samoty a 1 minuta* a v Městském divadle Bratislava, jehož je zakladatelem a ředitelem. V roce 2000 se coby autor a sestavovatel zasloužil o vydání knihy s názvem *Hráči – 20 let Divadelního sdružení Partizánské*. Jozef Krasula je vedoucím, autorem a režisérem souboru v Partizánském souvisle plných 25 let. V současnosti je spolujednatel jedné z nejvýznamějších soukromých galerií na Slovensku – Galerie Michalský dvůr, pro kterou připravil více jak 120 samostatných výstav.

DRAMATURGICKÝ PENDANT

KE HŘE

SPOMIENKY BUDÚCEHO STARCA

Málokdy – pokud vůbec kdy – se mně tak těžko k něčemu psal dramaturgický pendant jako k tomuto textu, pod nímž jsou podepsáni dva autoři: Daniil Charms a Jozef Krasula. Upřímně řečeno: Nevím jestli se takový dramaturgický pendant napsat dá. A zda se vůbec psát má. Důvody k těmto hlubokým pochybnostem jsou podle mého názoru dva. První je sám Charms a jeho texty.

Neviděl jsem vlastně nikdy scénický tvar Charmsových literárních předloh, o němž bych mohl s klidným svědomím prohlásit, že jde o dílo, které naplnilo literu textu sugestivním přesvědčivým divadelním životem. To, co na Charmsovi asi nejvíce dráždí, přitahuje a nutí pokoušet se o jeho scénování, je zřejmě záležitost divadlem velice obtížně zvládnutelná; dokonce asi nezvládnutelná. Ta trvalá přítomnost všech možných krajnostních poloh, jež se proplétají často v jedné jediné větě, kombinace nejrůznějších rovin bez ohledu na jakoukoliv logiku, vytváří jakousi směs, která je těžko převoditelná do roviny, v níž slova dramaturgického rozboru mohou být jakýmsi výkladem. Charms nejspíše volá po naladění na stejnou vlnu, vyvolávající spoluprožitek téže ireálné reality, v níž se pohybuje – respektive jeho text. Ejhle, důvod třetí, proč je tenhle

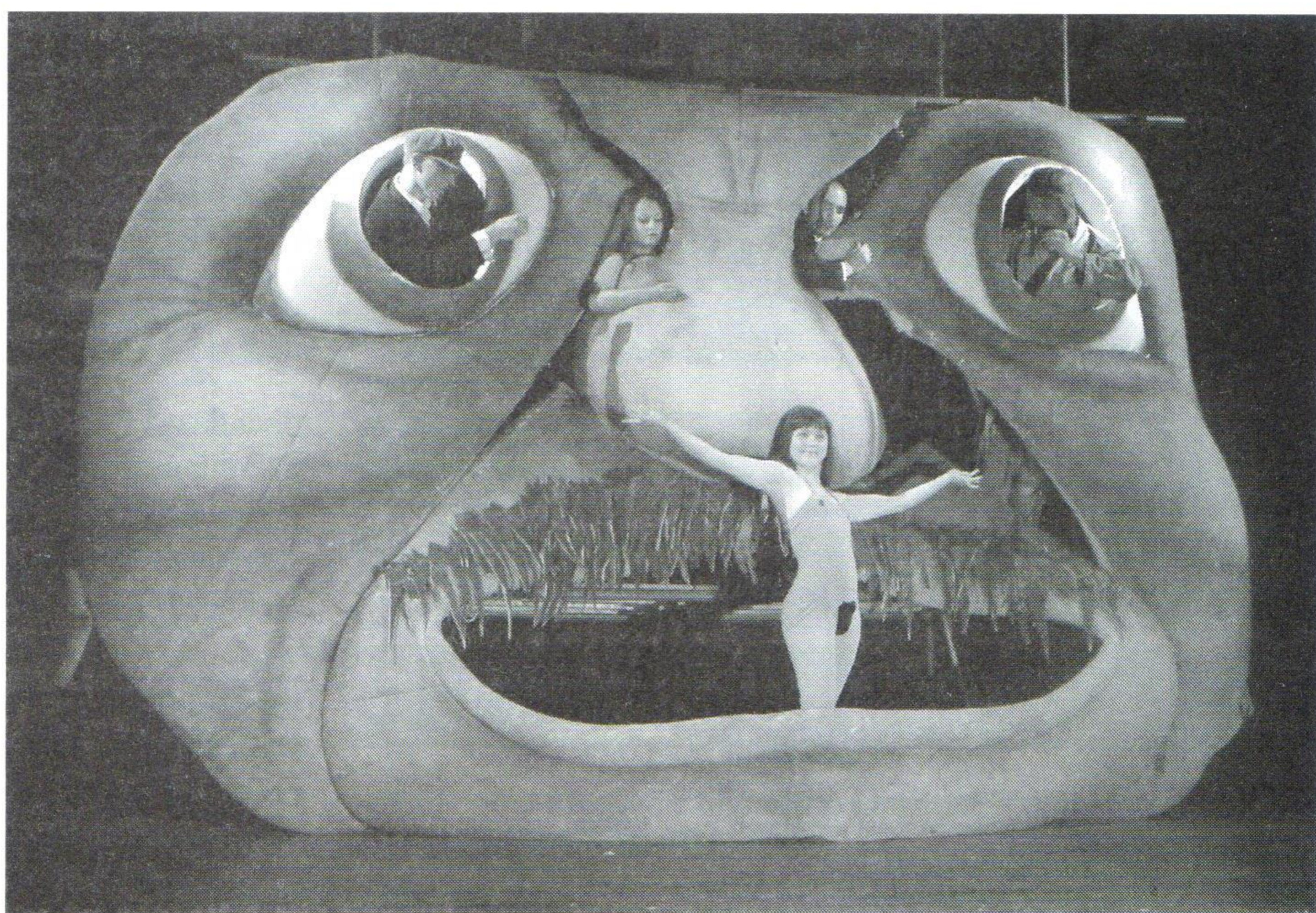
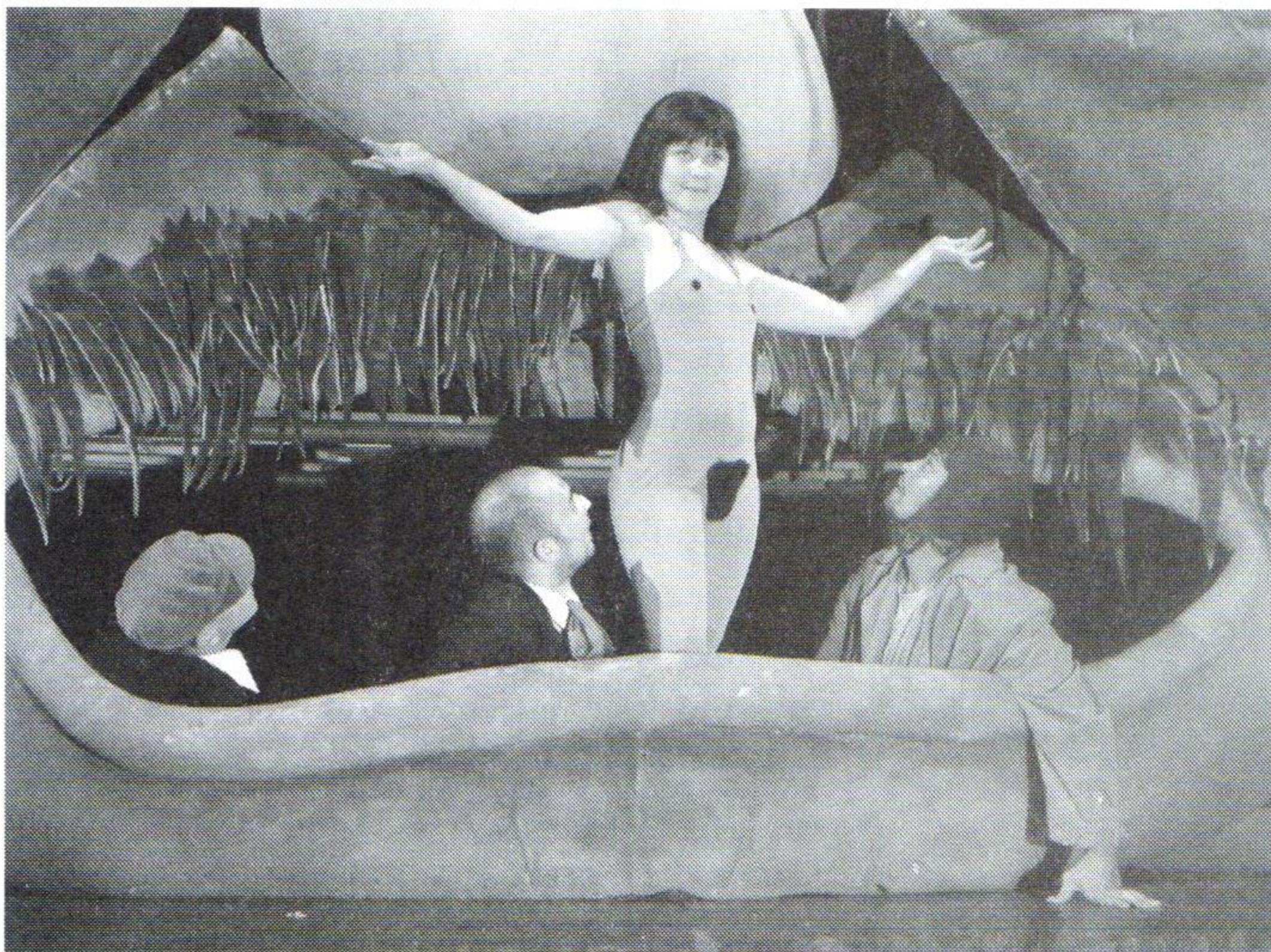
dramaturgický pendant tak prožlukle nedobytným oříškem a proč by se vlastně neměl psát: jsou to potíže jeho pisatele, jak vyjádřit něco, co se slovy „metajazyka“, tedy jazyka, jenž se klene nad slovy Charmsovými, vyjádřit nedá. Což je také prosba i naléhavé varování pro všechny, které by snad Spomienky budúceho starca zlákal a rozhodli se je inscenovat. Nedají se dělat běžnými způsoby: přečíst, vyložit, najít témata, situace – a převést na scénu. Charms vyžaduje porozumění ve smyslu hermeneutiky, která je také poněkud neurčitá a amorfní, jako znovutvoření toho, co už je.

Konkrétně: napíše-li Jozef Krasula, že „klíčovým nápadom k celej inscenácii bola myšlienka, aby sa to celé odohrávalo ve veľkej hlave“ pak v podstatě podniká tuto hermeneutickou cestu porozumění. I když je asi všechno složitější. Neboť kromě Charmse je tu ještě jeden autor – Jozef Krasula. A ten Krasula si udělal vlastní tvar, vlastní uspořádání Charmsova textu, jež Charmse přetváří v jakousi autobiografickou výpověď. Abychom v tomto směru nebyli na omylu, tak napíše postavu autora, který to všechno dotváří, takže i když neznáme Krasulovy poznámky, v nichž zdůrazňuje, co všechno jsou reálie z autorova života, napadne nás, že to možná může Charms být. Ale to všechno nestačí. Krasula zároveň ve svých 13 poznámkách upozorní na to, které dvě části jeho textu jsou podle něho nejdůležitější a jsou tak nositelem smyslu. Takže si to vlastně sám zdramatuguje.

A jak teď napsat dramaturgický pendant, když všechno vyslovil režisér, interpret Charmse a autor vlastního specifického textu Krasula? Nedá se napsat. Snad se dá jen doporučit, aby laskavý čtenář pozorně a pečlivě vnímal celek tohoto textu i s těmi 13 poznámkami a pokládal to za zcela volnou inspiraci. A pokud by snad někdo chtěl tenhle text uchopit, tak skutečně jenom za impuls, jenž musí být přetaven. Jako to udělal s Charmsem Krasula.

Jan Císař

Dalo by se říci absurdity, jenže ona to není absurdita, je to z kloubu vymknutá skutečnost, šílená, převrácená, na hlavu postavená, rozervaná na kousky – a přece je to skutečnost syrová, drsná, krutá, obnažená, naturalisticky názorná. To jsou ty krajnosti, které existují v jednom a bez jejich postižení se nedá Charms dobře udělat.

Divadelné združenie Partizánske / Daniil Charms, Jozef Krasula: Spomienky budúceho starca. Archivní foto Scénické žatvy v Martině.

DIVADELNÉ ZDRUŽENIE

PARTIZÁNSKE

DANIIL CHARMS

JOZEF KRASULA

SPOMIENKY

BUDÚCEHO

STARCA

Marec 2005

Poznámka 1.: Inscenáciu sme pripravovali viac ako dva roky. Najskôr sme naštudovali asi šesť rôznych Charmsových poviedok a cvične sme ich prvý a posledný krát zahrli v rámci súborovej akcie Stretnutie divadelníkov na Hornej Nitre. Nemalo to tam veľký úspech, lebo ľudia od nás po siedmich rokoch, keď sme neuviedli žiadnu novú inscenáciu, čakali „bombu“ a hlavne niečo veselé. A nebolo to ani jedno ani druhé. Tak sme ten základ nechali chvíľu „odležať“ a po mesiaci - dvoch sme začali intenzívne spoločne dumať, čo s tým. Stretávali sme sa asi desiaty a ja som sa ich snažil naviest na svoj smer uvažovania. U nás má každý právo, ale aj povinnosť podieľať sa na tvorbe inscenácie. Ja mám akurát právo posledného slova. A keďže sa poznáme už veľmi dlho, bývajú to stretnutia veľmi efektívne. Aj veselé. Myslím, že klíčovým nápadom k celej inscenácii bola myšlienka, aby sa to celé odohrávalo vo veľkej hlave. Nebol to môj nápad a na tom ani nezáleží – lebo

už Peter Scherhauser ma učil, že autorstvo nápadov v divadle neexistuje. Na to zakapalo už veľa súborov. V tej chvíli som ale vedel, že to „máme“. Od toho momentu sme pripravovali všetky mizanscény s tým, že sa odohrávajú vo veľkej päťmetrovej hlave, ktorá bude z molitanu – bude sa ohýbať (robiť grimasy). Zároveň to jasne určilo druhý a tretí plán inscenácie – na jednej strane to môže byť hlava samotného spisovateľa (Charmsa), v ktorej sa rodia jeho myšlienky, poviedky a texty. Môže to byť hra v blázinci, do ktorého nášho hrdinu (budúceho starca) zavreli, a oni sa tam „hrajú“.

SCÉNA I. / VALČÍK A MUCHA.

Poznámka 2.: Tento nápad bol inšpirovaný textom „Jedna mucha vrazila do čela...“. Stále ma to priťahovalo pracovať s tými ireálnymi momentmi, ktoré v jeho textoch nájdete skoro všade. Tá kombinácia reálneho s nereálnym – to ma lákalo. Spomínaný Peter Scherhauser nám ešte múdro radil, aby sme hneď na začiatku dali niečo, čo divákov vystraší, prekvapí, nabudí. Oni sú potom „rozvarení“ a ľahšie naskočia na vašu strunu, sú otvorenejší prijať vašu hru. Povedal som si, že veľká mucha, ktorá vletí do hlavy by mohla byť niečím takým. A jej čas ešte príde.

V úplnej tme znie valčík, rozsvetuje sa svetlo, pritancuje Iljič spolu s Nevistou a tancujú valčík, odtancujú z pódia. Po scéne prebehne Jurij.

JURIJ: Raz, dva, tri. Raz, dva, tri.

Počujeme bzukot muchy. Rozsvietia sa oči a hľadajú muchu. Oči nájdu muchu a sledujú jej let. Mucha vletí do hlavy a stíchne.

SCÉNA II. / PÔROD

Poznámka 3.: Potrebovali sme čím skôr naviesť ľudí na to, že sledujú vlastne niečo ako životopis skutočného človeka. Lebo aj jeho texty sú takmer všetky autobiografické, resp. inšpirované jeho životom alebo životom jeho blízkych. Takže tu sme si našli životopisné údaje a inscenovali sme ich v duchu jeho poznámky, že sa vlastne narodil dvakrát. To bol iba krok k tomu, aby sa všetci na scéne narodili - boli vlastne Charmsom a stali sa rozprávačmi vlastného osudu.

DIEŤA 1: Môj otec si vzal moju mamu v roku 1902, ale rodičia ma priviedli na svet až koncom roku 1905, lebo otec si želal, aby sa jeho dieťa narodilo presne na Nový rok. Vypočítal, že počatie sa musí uskutočniť 1. apríla a práve vtedy sa vybral za mamou s návrhom počať dieťa.

DIEŤA 2: Prvý raz sa otec vybral k mame 1. apríla 1903. Mama dávno čakala na túto chvíľu a veľmi sa potešila. Lenže otec mal zjavne žartovnú náladu – neudržel sa a povedal mame: „Prvý apríl!“ Mama sa strašne urazila a v ten deň otca k sebe nepripustila. Musel čakať do budúceho roka.

DIEŤA 3: 1. apríla 1904 sa otec opäť vybral k mame s tým

istým návrhom. Ale mama si pamätala vlnajúcu udalosť a povedala mu, že už si viac neželá dostať sa do trápnej situácie, a opäť otca k sebe nepripustila.

DIEŤA 4: Mohol vyvádzať koľko chcel, nič mu to nepomohlo. Až rok nato sa môjmu otcovi podarilo mamu zlomiť a počal ma. Takže moje počatie sa uskutočnilo 1. apríla 1905. Všetky otcove výpočty však zlyhali, pretože mama ma nedonosila a ja som sa narodil štyri mesiace pred termínom.

CHARMS: Chcem byť v živote tým, čím bol Lobačevskij v geometrii!

OTEC: Toto, že je dieťa? Toto je len polovičný zárodok! Strčte to tam, odkiaľ to vyšlo!

GENADIJ: To sa nepodarí.

PELAGEJA: Len to tam pekne strčte.

ZINA: Ale opatrne!

KUROV: Zatláč!

OLGA SERGEJEVNA: Pozor na hlavičku.

BIBIKOV: Neodtrhnite mu ruku!

GENADIJ: To sa nepodarí.

SERIOŽA: Plachtu tam nepchaj.

ABRAM: Kde to tam pcháš, do riti!

GENADIJ: Neskoro...

MOTYLKOVÁ: Ja som vám hovorila...

MATKA: Podajte mi moje dieťa.

MOTYLKOVÁ: Vaše dieťa je vo vás vnútri.

MATKA: Ako to? Ako môže byť dieťa vo mne vnútri, keď som ho práve porodila.

ABRAM: Nuž, možno ste sa pomýlili.

MATKA: Ako to, že som sa pomýlila? Ako by som sa mohla pomýliť? Na vlastné oči som videla, že dieťa len pred chvíľou ležalo tamto na plachte.

PELAGEJA: To je pravda, ale možno niekam zaliezlo.

MATKA: Zavolajte skúseného doktora!

DOKTOR: Ja som skúsený doktor! Ukážte! Podajte mi preháňadlo!

BIBIKOV: Prd! (Zvuk.)

CHARMS: Bože, čo mi len chystá budúcnosť!?

SCÉNA III. / VÝSLUCH

Poznámka 4.: Toto je inscenovaný skutočný dokument - zápis Charmsovho výsluchu. Medzi to je zapracovaná kratučká poviedka „Vypadávajúce stareny“. V závere spustíme zvrchu skutočnú figurínu – je to šok a predznamenáva to tragický autorov osud. Figurína neskôr hrá dôležitú „postavu“ Myšina.

MILICIONÁR: Priezvisko!

CHARMS: Charms, vlastným menom Juvačov.

MILICIONÁR: Meno a meno po otcovi.

CHARMS: Daniil Ivanovič.

MILICIONÁR: Rok narodenia.

CHARMS: 1905.

MILICIONÁR: Pôvod, miesto narodenia, zamestnanie rodičov, národnosť, občianstvo, štátna príslušnosť.

CHARMS: Leningrad, syn dvorného radcu, matka šľachtičná.

MILICIONÁR: Trvalé bydlisko predtým a potom.

CHARMS: Nadeždinská ulica 11, byt číslo 8.

Svetelná zmena, na proscéniu stojí len Autor, ostatní sú „v hlave“ a svietia na Autora baterkami. Po replike sa scéna zmení naspäť.

AUTOR: Jedna starena sa z nadmernej zvedavosti vyklonila z okna, vypadla a dochrámala sa. Z okna sa vyklonila druhá starena, začala sa pozeráť dole na tu dochrámanú, ale z nadmernej zvedavosti sa tiež vyklonila z okna, vypadla a dochrámala sa.

(Zmena.)

MILICIONÁR: Posledné zamestnanie a funkcia.

CHARMS: Spisovateľ, nemám stále miesto.

MILICIONÁR: Rodinný stav.

MILICIONÁR: Blízki príbuzní, ich mená, priezviská, adresa.

MILICIONÁR: Zamestnanie pred revolúciou a v poslednej dobe.

CHARMS: Otec – Ivan Pavlovič, sestra – Jelizaveta Ivanovna Gricinová.

CHARMS: V zahraničí mám známu, Nadeždu Alexandrovnu Nadeždinovú, redaktorku ruských novín, s ktorou si píšem.

MILICIONÁR: Majetkové pomery pred a po revolúcii.

CHARMS: Nemajetný.

MILICIONÁR: Vzdelanie základné, stredná škola, vysoká škola, odborná. Kde, kedy, atď.

CHARMS: Stredné, nedokončené vysokoškolské.

Svetelná zmena, na proscéniu stojí len Autor, ostatní sú „v hlave“ a svietia na ňu baterkami. Po replike sa scéna zmení naspäť.

AUTOR: Potom z okna vypadla tretia starena, potom štvrtá, potom piata. *(Zmena.)*

MILICIONÁR: Stranícka príslušnosť a politické presvedčenie.

CHARMS: Bezpartajný.

MILICIONÁR: Verejná a revolučná činnosť.

CHARMS: Žiadnej verejnej činnosti sa nezúčastňujem.

MILICIONÁR: Bol už obvinený súdený? Pred októbrovou revolúciou, po nej?

CHARMS: Nie.

MILICIONÁR: Služba u bielych...

CHARMS: Nie.

MILICIONÁR: 18.decembra 1931, vypočúval Buznikov.

Svetelná zmena, na proscéniu stojí len Autor, ostatní sú „v hlave“ a svietia na ňu baterkami. Po replike sa scéna zmení naspäť.

AUTOR: Keď vypadla šiesta starena, prestalo ma baviť pozeráť sa na ne a pobral som sa na Maľcevský trh, kde vraj jednému slepcovi darovali pletený šál. *(Padne figurína.)*

SCÉNA IV. / VYVRHEĽ

Poznámka 5.: V autorových textoch sa často vyskytujú ženy v takých zvláštnych absurdných situáciách – nikdy to nie je normálny vzťah. Vždy je tam prítomná surovosť, krutosť, naturalizmus. Usúdil som, že je to jedna z vecí, ktoré ho v živote veľmi trápili a s ktorými si asi nevedel rady a že asi nikdy nezažil naplnený vzťah. Takže sa to logicky muselo ukázať aj v našej inscenácii.

ORLOV: Povedali o mne, že som vyvrheľ. A vari je to tak? Nie, nie je to tak. Nebudem to dokazovať. Počul som, ako moja žena povedala do telefónu nejakému Michiusovi...

VASILISA: Kocúrik?

ILJIČ: Áno, mačička?

VASILISA: Môj muž je hlúpy.

ILJIČ: Mhm.

ORLOV: Ležal som vtedy pod posteľou a nebolo ma vidieť. Ó! Čo som pocítoval v tej chvíli! Chcel som vyskočiť a zakričať: „Ja nie som hlúpy!“ Viem si predstaviť, čo by sa strhlo. Opäť som ležal pod posteľou a nik ma nevidel. Ale za to ja som videl, čo ten samý Michius robil s mojou ženou. Dnes opäť bol ten Michius u mojej ženy. Začínam mať pocit, že v očiach svojej ženy ustupujem do pozadia. Michius sa dokonca hrabal v zásuvkách môjho písacieho stola. A ja som ležal pod posteľou a nik ma nevidel. Opäť som ležal pod posteľou a nik ma nevidel. Žena a Michius sa o mne zhovárali nanajvýš neprijateľným spôsobom.

VASILISA: Môj muž je hlupák.

ILJIČ: Mhm.

ORLOV: Nevydržal som to a skríkol som na nich: „Vy v jednom kuse klamete!“

VASILISA: Čo si to dovoľuješ!?

ILJIČ: My že klameme!?! Tu máš. Na!

VASILISA: Ták. Aby si vedel!

ORLOV: Je to už päť dní, čo ma zmlátili, ale ešte to cítim v kostiach. *(Po chvíli prichádza Dáma.)*

ORLOV: *(Priskočí k Dáme.)* S dovolením!

DÁMA: Dajte mi pokoj!

ORLOV: *(Vrhne sa na ňu.)* S dovolením!

DÁMA: *(Odkopáva ho.)* Nechajte ma!

ORLOV: Len raz!

DÁMA: Zmiznite! Zmiznite!

ORLOV: Len jedno číslo!

DÁMA: *(Neartikulovane odmieta.)*

ORLOV: Jediné číslo!

DÁMA: *(Prevráti oči.)*

ORLOV: *(Nervózne pobieha, siahne rukou po svojom nástroji a vtom sa ukáže, že ho nemôže nájsť.)* Počkajte! *(Šmátra po sebe rukami.)* Čo je to!

DÁMA: *(Prekvapene hľadí na Orlova.)*

ORLOV: To snád' nie je možné!

DÁMA: Čo sa deje?

ORLOV: Hm... *(Obzerá sa v pomykove na všetky strany, Dáma odchádza.)* Mal by si vstať, Myšin.

SCÉNA V. - ŽENBA

KOKA BRIANSKIJ: Dnes sa žením.

MATKA: Čože?

KOKA BRIANSKIJ: Dnes sa žením.

MATKA: Čože?

KOKA BRIANSKIJ: Vravím, že dnes sa žením.

MATKA: Čo vravíš?

KOKA BRIANSKIJ: Že sa dnes že-ním.

MATKA: Že? Čo je to že?

KOKA BRIANSKIJ: Žen-ba!

MATKA: Ba? Aké ba?

KOKA BRIANSKIJ: Nie ba, ale žen-ba!

MATKA: Ako to, že nie ba?

KOKA BRIANSKIJ: Tak, že nie ba, ale basta!

MATKA: Čože?

KOKA BRIANSKIJ: No nie ba. Chápeš! Nie ba!

MATKA: Zasa len, že **ba**. Nevieš, prečo **ba**.

KOKA BRIANSKIJ: Dočerta s tebou! **Že a ba!** No čo je to že! Vari nechápeš, že povedať iba **že** nedáva zmysel?

MATKA: Čo vravíš?

KOKA BRIANSKIJ: Že **že** nedáva zmysel!!!

MATKA: Sel?

KOKA BRIANSKIJ: Dočerta, čo to má byť! Ako to robíš, že začuješ len kúsok slova a ešte ten najhlúpejší: **sel**. Prečo práve **sel**?!
MATKA: Už zasa **sel**.

Koka Brianskij škrtí matku. Mŕtvu Matku berie Autor do náručie a odnáša ju zo scény.

SCÉNA VI. / MYŠINOVO VÍTAZSTVO

Poznámka 6.: Do tejto poviedky sme doplnili skutočnú Charmsovu adresu. Korešponduje to s údajmi vo výsluchu. A tak nám to prepojí literatúru so životopisnými údajmi. Tento postup sme použili mnohokrát. Mená uvedené v tomto scenári sú takmer všetky vymyslené, nie sú ani v poviedkach. To len preto, aby sme tam nemali Muž 1, Žena 2, Muž 5, atď. Najťažšie pri samotnom inscenovaní Charmsových textov bolo to, že nemajú žiadnu slovnú pointu. Bolo treba veľmi opatrne a pracne vymýšľať pointy jednotlivých obrazov. Darilo sa nám to hlavne vhodným priradením tzv. neliterárnych obrazov – napríklad lietajúca figurínka, hračkársky pes a pod. Na tomto mieste inscenácie sme využili figurínu, ktorá tu leží takmer od začiatku a stáva sa z nej hrdina ďalšej časti inscenácie.

KALUGIN: Hej, Myšin, vstávaj!

IRINA: Nevstane.

KALUGIN: Myšin, ak nevstaneš, prinútim ťa násilím.

IRINA: Ved' vravím, že nevstane.

SELIZŇOVOVÁ: Myšin, vy sa jednom kuse váľate v chodbe na zemi a prekážate nám chodiť sem a tam.

IRINA: Prekáža a bude prekážať.

KORŠUNOV: Pozrite sa...

KALUGIN: Načo toľko rečí! Zatelefonujte na milíciu.

DOMOVNÍK: Haló! Haló, to je milícia!? Tu je domovník. Príďte sem! Áno. Sem. Nadeždinská ulica 11. Byt číslo 8.

MILICIONÁR: Ja som milícia. Čo máte?

KORŠUNOV: Pozrite sa...

KALUGIN: Takto. Tento občan tu v jednom kuse leží na zemi a prekáža nám chodiť po chodbe. Skúšame to s ním tak aj tak...

SELIZŇOVOVÁ: Požiadali sme ho, aby odišiel, ale on neodchádza.

KORŠUNOV: Áno.

MILICIONÁR: Občan, prečo tu ležíte?

IRINA: Odpočíva.

MILICIONÁR: Občan, toto nie je vhodné miesto na odpočinok, kde bývate, občan?

IRINA: Tu.

MILICIONÁR: Ktorá je vaša izba?

KALUGIN: Je prihlásený v našom byte, ale izbu nemá.

MILICIONÁR: Počkajte, občan, teraz sa rozprávam s ním. Kde spávate, občan?

IRINA: Tu.

KORŠUNOV: Dovoľte mi...

KALUGIN: Ani posteľ nemá a váľa sa rovno na holej zemi.

DOMOVNÍK: Už dávno sa naňho ponosujú.

SELIZŇOVOVÁ: Vôbec sa nedá chodiť po chodbe, nemôžem v jednom kuse prekračovať chlapa. A on si naschvál vystrie nohy, ešte aj ruky si vystrie, ba ešte na chrbát si ľahne a kuká. Chodím utáhaná z roboty, potrebujem si odpočinúť.

KORŠUNOV: Pripájam sa...

KALUGIN: Leží tu aj v noci. Potme sa všetci oňho potkýňajú. Kvôli nemu som si roztrhol plachtu.

SELIZŇOVOVÁ: V jednom kuse sa mu z vrecka sypú nejaké klince. Nedá sa chodiť po chodbe naboso, človek si dopichá nohy.

DOMOVNÍK: Onehdy ho chceli podpáliť petrolejom.

KORŠUNOV: Poliali sme ho petrolejom...

KALUGIN: Poliali sme ho petrolejom len preto, aby sa zľakol, ale vôbec sme ho nechceli podpáliť.

SELIZŇOVOVÁ: Ja by som ani nedovolila, aby v mojej prítomnosti podpálili živého človeka.

MILICIONÁR: Ale prečo ten občan leží na chodbe?

KORŠUNOV: Tu ho máš!

KALUGIN: No preto, lebo nemá svoje štvorcové metre. Tu v tejto izbe bývam ja, v tamtej ona, v hentej on, no a Myšin býva tu, na chodbe.

MILICIONÁR: To nie je vhodné. Každý má ležať na svojich štvorcových metroch.

KALUGIN: Ale on nemá iné štvorcové metre, iba na chodbe.

KORŠUNOV: Presne tak.

SELIZŇOVOVÁ: Leží tu v jednom kuse.

MILICIONÁR: To nie je vhodné.

KORŠUNOV: No? Ako sa vám to páčilo?

KALUGIN: Počkajte, počul si, čo povedal milicionár? Vstávaj!

IRINA: Nevstane.

SELIZŇOVOVÁ: Teraz tu naschvál bude ležať v jednom kuse.

KALUGIN: Na to vezmite jed!

KORŠUNOV: O tom nepochybujem. Perfektné.

Poznámka 7.: Tu je to presne vidieť – akoby chýbala pointa. Čo s tým? Tak sme využili figurínu, ktorá sa tam váľa po zemi skoro od začiatku a vymysleli sme, že vzlietne a „na poschodí v hlave“ si zatancuje a pomiluje sa s Charmsovou milenkou, ktorú sme našli v niektorom z jeho denníkových zápiskov. Ten nápad sa ale rozvíjal ďalej. Dnes je tá scéna opäť iná – V krátkej tme si k figuríne lahne herec, ktorý v závere hrá „budúceho starca“. Potom pomaličky začne figurínu animovať. Prichádza Charmsova milienka, spolu si zatancujú a milienka sa rozhodne pre figurínu. Charms zostáva opustený.

SCÉNA VII. / MYŠIN LIETA

Po chvíli sa ozve bzukot muchy. Figurína, ktorá predstavuje Myšina, sa postaví, vzlietne a so ženou na posteli na vrchu hlavy začne tancovať.

SCÉNA VIII. / PITE OCOT, PÁNI!

ŠUJAN: Pite ocot, páni! Páni!

RYBIN: Súhlasím, pime ocot!

SUČKOVÁ: Pripájam sa, napime sa octa.

MAKARONOV: Víтам Šujanovu myšlienku! Pime ocot!

RASTOPIAKINOVÁ: Súhlasím. Budem piť ocot.

Zmena svetla, vidíme len Autora, ktorý čosi píše a hovorí. Keď dokončí repliku, vraciame sa späť.

AUTOR: Sobota 18.1.1933. Nový rok som oslavoval s Glebovovou. Potom ku mne prišla Alisa Ivanovna a Snabkov. Bozkávali sa. Bolo peknom pozerať sa na nich! (Zmena.)

VŠETCI: Na zdravie!

AUTOR: 1.2. Na niekoľko dní sme sa s Alisou poškrípili. Čo som sa za tú dobu napremýšľal! Žiarlil som, ale v polovici mesiaca sme sa opäť spriatelili. (Zmena.)

VŠETCI: Na zdravie!

AUTOR: 16.2. Alisa odišla do Vsevoložského.

RASTOPIAKINOVÁ: Ale pod jednou podmienkou! Že budem nahá!

Poznámka 8.: Nahota na scéne – vždy som sa toho bál. Nikdy sme to v divadle nemali. Raz – aj to bol chlap. Aj to len tak trošičku... Tu mi to prišlo ako primerané a odôvodnené. Hodilo sa to k tomu naturalizmu. A okrem toho sme si vymysleli, že tam bude ešte jedna nahá žena – ale len akoby nahá – bude mať telový trikot s našitou kožušinou. Chceli sme zachovať princíp – skutočné–neskutočné. Tak sme tam dali skutočného psa a hračku, skutočného človeka a figurínu, skutočnú nahú ženu a kostým nahoty. Odvtedy som mal na scéne nahotu asi päťkrát... Chachachá.

Na scénu vbiehajú všetci účinkujúci a s ohromným krikom a pískotom aplaudujú nahej žene.

AUTOR: 17.2. mi odtiaľ telefonovala. Večer som šiel k nej, ale chovala sa odmerane. 18.2. Alisa mi nedovolila, aby som ju pobožkal. Dlho a hlúpo som trepal dve na tri. (Zmena.)

Žena listuje v autorovom denníku a nahlas si ho číta.

AUTOR: 19.2. Bola u mňa Alisa. Bozkávali sme sa. Pobožkal som jej nohu.

AUTOR: Pobožkal som jej nohu. Potom odišla do Vsevoložského. Sľúbila, že mi zavolá a napíše list.

Autor vytrhne list z písacieho stroja, pokrčí ho a hádže ho pod seba. Vtom sa vysype na scénu množstvo pokrčených papierov.

SCÉNA IX. / MONOLÓG „FLAŠA VODKY“

AUTOR: Tu stojí fľaša s vodkou, s takzvaným špiritusom. A pri nej vidíte Nikolaja Ivanoviča Serpuchova. Z fľaše vanú špiritusové pary. Hľadte, ako dýcha nosom Nikolaj Ivanovič Serpuchov. Hľadte, ako sa oblizuje a ako prižmuruje oči. Zjavne mu je to veľmi príjemné, a to najmä preto, že je to špiritus.

No všimnite si, že za chrptom Nikolaja Ivanoviča nie je nič. Nejde o to, že tam nestojí skriňa či truhlica, alebo niečo podobné, ale nie je tam vôbec nič, dokonca ani vzduch. Verte či neverte, za chrptom Nikolaja Ivanoviča nie je ani vzduchoprázdny priestor, alebo, ako sa vraví, kozmický éter. Úprimne povedané, nie je tam nič. To si dokonca nemožno ani predstaviť.

Ale na to sa môžeme vykašľať, nás zaujíma len špiritus a Nikolaj Ivanovič Serpuchov. Teraz Nikolaj Ivanovič berie fľašu so špiritusom do ruky a dvíha ju k nosu. Nikolaj Ivanovič privonia a hýbe ústami ako králik. A je tu čas povedať, že nielen za chrptom Nikolaja Ivanoviča, ale ani pred ním, takpovediac, pred jeho hrudným košom a všade naokolo nie je nič. Totálna neprítomnosť akéhokoľvek jestvovania, alebo – ako sa vtipne hovorilo kedysi – nebytie akéhokoľvek bytia.

Ale venujme sa len špiritusu a Nikolajovi Ivanovičovi. Predstavte si, Nikolaj Ivanovič nazerá dovnútra fľaše so špiritusom, potom ju dvíha k ústam, obráti fľašu hore dnom a pije, predstavte si vypíja, celý špiritus. Bravó! Nikolaj Ivanovič vypil špiritus a zaklipkal očami. Bravó! Pašák!

A my teraz musíme povedať toto: úprimne povedané, nielen za chrptom Nikolaja Ivanoviča, nielen pred ním a okolo neho, ale

takisto vo vnútri Nikolaja Ivanoviča nič nebolo, nič nejestvovalo.

Ono to, pravdaže, mohlo byť tak, ako sme práve povedali a sám Nikolaj Ivanovič mohol pritom krásne jestvovať. Prečo nie. Ale úprimne povedané, celý trik je v tom, že Nikolaj Ivanovič nejestvoval a nejestvuje. V tom je celý trik.

Spýtate sa: A čo tá fľaša so špiritusom? A najmä: Kam sa teda podel špiritus, ak ho vypil nejestvujúci Nikolaj Ivanovič? Fľaša je zjavne tu. Ale kde je špiritus? Pred chvíľou tu bol a odrazu ho niet. Veď Nikolaj Ivanovič nejestvuje, hovoríte. Tak ako je to teda?

Tu sa aj my sami strácame v dohadoch. No mimochodom, čo sme povedali? Povedali sme, že ako vnútri, tak aj zvonka Nikolaja Ivanoviča nič nejestvuje. Ak raz ani vnútri ani zvonka nič nejestvuje, znamená to, že ani fľaša nejestvuje. Je to tak?

No na druhej strane všimnite si toto: ak hovoríme, že nič nejestvuje ani vnútri, ani zvonka, vyvstáva otázka: vnútri a zvonka čoho? Niečo zrejme predsa len jestvuje? A možno aj nejestvuje. Prečo potom hovoríme „vnútri“ a „zvonka“? Áno, toto je zjavne slepá ulička. Sami nevieme, čo povedať. Dovidenia.

Poznámka 9.: Toto je jeden z kľúčových monológov inscenácie. Dali sme ho do úst hercovi, ktorý hrá Autora (Charmsa?). Dobre si ho ešte raz prečítajte. Je tam jadro Charmsovho uvažovania o svete, o živote. A potom ešte jeho záverečný monológ. O tom to celé je.

SCÉNA X. / PES – HRAČKA PREBEHNE CEZ SCÉNU

Na scéne sa zjaví malý hračkársky pes a ťahá za sebou bábiku – svojho pána. Keď prejde celé javisko, herci, ktorí to celé pozorujú hračku ukradnú a zmiznú. Zmena scény.

SCÉNA XI. / PANČUCHY

JUVAČOV: Máte veľmi pekné pančuchy.

MAZEROVÁ: Páčia sa vám moje pančuchy?

JUVAČOV: Ó, áno. Veľmi.

MAZEROVÁ: A prečo sa vám páčia moje pančuchy?

JUVAČOV: Sú také hladké.

MAZEROVÁ: A vidíte aké sú dlhé?

JUVAČOV: Och, áno, áno.

MAZEROVÁ: Ale tuto sa už končia. Ďalej už je holá noha.

JUVAČOV: Och, to je noha!

MAZEROVÁ: Mám veľmi silné nohy. A som veľmi široká v bokoch.

JUVAČOV: Ukážte.

MAZEROVÁ: To nejde, nemám nohavičky. Prečo ste si kľakli?

JUVAČOV: Pre toto.

MAZEROVÁ: Prečo mi dvíhate sukňu ešte vyššie? Veď som vám povedala, že nemám nohavičky.

JUVAČOV: To nič, to nič.

MAZEROVÁ: Ako to myslíte, že to nič?

Vtom niekto zaklope na dvere.

MAZEROVÁ: Kto je?

MILICIONÁR: Otvorte!

Mazerová otvorí dvere a do izby vstúpi človek v čiernom plášti a vo vysokých čižmách.

MILICIONÁR: Ako sa voláte?

MAZEROVÁ: Mazerová.

MILICIONÁR: A vy?

JUVAČOV: Volám sa Juvačov.

MILICIONÁR: Máte zbraň?

JUVAČOV: Nie.

MILICIONÁR: Postavte sa sem. A vy si oblečte kabát. Pôjdete s nami.

MAZEROVÁ: Prečo? Musím sa preobliecť.

MILICIONÁR: Nie.

MAZEROVÁ: Musím si dať ešte niečo na seba.

MILICIONÁR: Nie. Odchod!

SCÉNA XII. / BIŤ ČLOVEKA PO PAPULI

SPIRIDON: Keď vidím človeka, mám chuť dať mu po papuli. Biť človeka po papuli je také príjemné! Niekto ma prišiel navštíviť, klope mi na dvere. Vravím: „Poďte ďalej!“ On vstúpi a vraví:

TIMOFEJ: Dobrý deň! To som rád, že ste doma!

SPIRIDON: A ja mu tresk po papuli a potom ešte čižmou do rozkroku. Môj hosť zreve bolesťou a zvalí sa na chrbát. A ja mu skok opätkom medzi oči! Čo sa sem trepeš, keď ťa nik nevolal! Alebo takto. Ponúknem hosťovi šálku čaju.

Host' sa poteší, sadne si k stolu, pije čaj a voľačo rozpráva...

LARISA: Raz sa Orlov prejedol hrachovou kašou a zomrel. Keď sa to dozvedel Krylov, aj on zomrel. A Spiridonov zomrel sám od seba. A Spiridonovova žena spadla z kredenca a tiež zomrela. A Spiridonovove deti sa utopili v rybníku.

SPIRIDON: Tvárim sa, že ho pozorne počúvam – prikyvujem, ochkám, robím udivené oči a smejem sa. Host', polichotený mojím záujmom, sa čoraz väčšími rozohňuje.

LARISA: A Spiridonovova stará mať sa opila, odišla a zmizla. A Michajlov sa prestal česať a chytil svrab. A Kruglov nakreslil dámu s bičom v rukách a zbláznil sa. A Perekrestov dostal telegraficky štyristo rubľov a začal sa tak naparovať, až ho vyrazili z úradu. Takí dobrí ľudia a nevedia stáť pevne nohami na zemi.

SPIRIDON: Pokojne nalejem plnú šálku vriacej vody a šplechnem ju host'ovi do ksichtu. Host' vyskočí a chytí si tvár.

LARISA: Áu!

SPIRIDON: A ja mu vravím: „Niet viac veľkodušnosti v mojej duši. Practe sa!“ A vyhodím host'a.

SCÉNA XIII. / PES SO ZÁVOJOM

Poznámka 10.: Platí staré pravidlo, že zvieratá a deti na javisko nepatria. Pretože nemám rád žiadne zákazy a príkazy, rád aspoň toto často porušujem. Zvieratá sme mali v našich predstaveniach asi 5x: V Hurikánovi to bol pes, vo Frikando, frikando... hus, v Magarovi holub, v Babelovi prasa a teraz je to zase pes. Samozrejme, nie sú tam samoučelne. Vždy sa snažím priradiť im význam – niekedy to je len ilustrácia dedinského života v Rusku (prasa), ale častejšie zvieratá symbolizujú slobodu, život. V našom type inscenácie, kde kladieme dôraz na prirodzenosť a spontánnosť hereckého prejavu majú zvieratá ľahký život. V tejto scéne má pes (je to slečna, ktorá sa volá Bety) pripivnený veľký svadobný závoj – je to odkaz na postavu nevesty, ktorá sa nedočká svojho ženicha a ktorá sa objavuje počas celej hry. Ako znak nenaplneného vzťahu.

Cez scénu prebehne živý pes s veľmi dlhým svadobným závojom.

SCÉNA XIV. / VÝSLUCH NA JAR

MILICIONÁR: 4.apríl 1937.

AUTOR: Nemali sme čo jesť.

MILICIONÁR: Ďalej?

AUTOR: Ráno som vybral v záložni 10 rubľov. Na knižke som nechal 5 rubľov, aby mi nezrušili účet.

MILICIONÁR: Ďalej!

AUTOR: Bolo nádherné jarné počasie. Išli sme s Marinou k buddhistickej pagode, zobrali sme tašku s chlebíčkami a fľašu červeného vína riedeného vodou.

MILICIONÁR: Potom?

AUTOR: V bazáre sme videli koncertné harmónium za 900 rubľov. Stálo len 900 rubľov! Pred pol hodinou ho niekto kúpil.

MILICIONÁR: A potom?

AUTOR: U Alexandra som videl vynikajúcu fajku.

MILICIONÁR: To je všetko?

AUTOR: Večer sme strávili u Žitkova.

MILICIONÁR: Ďalej!

AUTOR: Marína sa dozvedela, že som jej neverný... Je to bieda.

SCÉNA XV. / PREDNÁŠKA

PUŠKOV: Žena, to je fundament lásky. (Dostane po papuli.)

Áu! Za čo? Myslím si tak: k žene treba pristupovať zospodu. Ženy to ľúbia a iba sa robia, že to neľúbia. (Dostane po papuli.)

No, čo to má byť, páni! V takom prípade nebudem rozprávať. Žena je vytvorená tak, že je celá mäkká a teplá. (Dostane po papuli.)

Áu! Privoňať k žene... (Dostane po papuli.)

Ale, páni, za takýchto podmienok sa absolútne nedá prednášať. Ak sa to bude opakovať, nepoviem už ani slovo. Kde sme to prestali? Aha! Takže: žena sa rada pozoruje. Sadne si pred zrkadlo celkom holá... (Dostane po papuli.)

Holá... (Dostane po papuli.)

Holá! Holá! Holá žena! Holá baba! (Dostane po papuli.)

Holá baba s košom v ruke! (Dostane po papuli.)

Sukničkář! Holá mníška! (Puškov padá na zem.)

SCÉNA XVI. / NEVESTA CHYTÁ MUCHU

Počujeme bzukot lietajúcej muchy. Mucha sa zjaví na scéne a za ňou nevesta v svadobných šatách, ktorá sa snaží chytiť muchu a tleska rukami naprázdno.

SCÉNA XVII. / ZACHYTIŤ OKAMIH

JURIJ: Počul som taký výraz: „Zachyt' okamih!“ Lahko sa to povie, no ťažko spraví. Ja si myslím, že ten výraz nemá zmysel. Naozaj, nie je možné vyzývať na niečo, čo sa nedá uskutočniť. Hovorím to so všetkým presvedčením, lebo som to všetko vyskúšal sám na sebe. Zachytával som okamih, ale nezachytil som ho, akurát som pokazil hodinky. Teraz viem, že je to nie je možné.

Rovnako nie je možné „zachytiť dobu“, lebo doba je tiež okamih, len väčší. Niečo iné je, ak sa povie: „Zachyťte to, čo sa deje v tento okamih“. To je niečo celkom iné.

Tak napríklad: Raz, dva, tri! Nič sa neudialo! Hľa, zachytil som okamih, v ktorom sa nič neudialo.

Povedal som to Zabolockému. Tomu sa to veľmi zapáčilo a celý deň sedel a rátal: Raz, dva, tri! A zaznamenával, že sa nič neudialo.

Pri tejto činnosti našiel Zabolockého Švarc. Aj Švarca zaujal tento originálny spôsob zachytávať to, čo sa deje v našej dobe, lebo veď doba sa skladá z okamihov.

Ale prosím, aby ste si uvedomili, že otcom-zakladateľom tejto metódy som opäť ja. Opäť ja! Všade ja! Jedným slovom úžasné!

To, pri čom sa iní namáhajú, mne ide ľahko!

Viem dokonca lietať. O tom však rozprávať nebudem, lebo aj tak mi to nikto neuverí.

SCÉNA XVIII. / NIKOLAJ LIETA.

Poznámka 11.: Tu je jeden z okamihov, o ktorých som hovoril: v predošlom výstupe odchádza skutočný živý herec s textom „Viem dokonca aj lietať. O tom však rozprávať nebudem, lebo aj tak mi nikto neuverí.“ A vzápätí sa zjaví bábka oblečená a ostrihaná rovnako ako tento herec a lieta. Skutočnosť? Fikcia?

Na scéne sa zjaví bábka oblečená ako Nikolaj. Letí cez celú scénu, ale asi v polovici spadne na zem. Pribieha živý pes a bábku zožerie.

SCÉNA XIX. / ČLOVEK, KTORÝ NEBOL

MARUSIA: Bol raz jeden ryšavý človek, ktorý nemal oči ani uši. Nemal ani vlasy, takže ryšavým ho nazývali len formálne. Nemohol rozprávať, lebo nemal ústa. Ani nos nemal. Nemal ani ruky a nohy. Ani brucho nemal, ani chrbát nemal, ani chrbticu nemal a ani nijaké vnútornosti nemal. Nemal nič! Takže sa nevie, o kom je reč.

Tak už o ňom radšej viac ani nebudeme hovoriť.

SCÉNA XX. / OKAMIH ŽIVOTA

AUTOR: Raz, dva, tri. Raz, dva, tri. Raz, dva, tri. A nič.

NIKOLAJ: Nechceš si pofajčiť?

OKNOV: Nie.

NIKOLAJ: Nemám ti doniesť hento tam?

OKNOV: Nie.

NIKOLAJ: Nemám ti porozprávať niečo smiešne?

OKNOV: Nie.

NIKOLAJ: A nechceš sa napiť? Aha, mám tu čajík s koňakom.

OKNOV: (Dá mu jednu po papuli.)

PAKIN: Ty, počuj, nesar ma!

NIKOLAJ: (Neodpovedá.)

PAKIN: Čo kukáš? Ty nerozumieš?

SELIZŇOVOVÁ: To je ale somár. Potreboval by dostať päťou medzi oči.

SPIRIDON: Tak si sadni sem!

LARISA: Čo tam sedíš ako somár?

VASILISA: Nežmurkaj!

ORLOV: Fuj! Odporne vyzeráš. Kuracia papuľa, modrý krk, prosto ohava!

KALUGIN: Ak okamžite neprestaneš žmurkať, rozkopem ti hrudný kôš.

KORŠUNOV: Ty počuj, nesar ma!

IRINA: Čo to robíte, čo to robíte?

NIKOLAJ: Zdvihnite ma zo zeme.

MOTYLKOV: Len pokojne. To sa ti zahojí.

NIKOLAJ: Mamička moja! Po, po, pomoc!

STRIUČKOV: Tuším mu odtrhol nohu.

OKNOV: Odtrhol som mu ju a hentam som ju zahodil.

STRIUČKOV: To je zločin!

NIKOLAJ: Ako teraz pôjdem domov?

MOTYLKOV: Netráp sa, prirobíme ti drevenú.

SELIZŇOVOVÁ: Môžeš stáť na jednej nohe?

NIKOLAJ: Môžem, ale ťažko.

OKNOV: Pust'te ma k nemu!

MOTYLKOV: To je strašné!

STRIUČKOV: Cha, cha, cha.

KALUGIN: A kde je Nikolaj?

KORŠUNOV: Nikolaj, kde si?

NIKOLAJ: Heš!

IRINA: Čo s ním spravíme?

MOTYLKOV: Teraz už s ním nič nespravíme. Podľa mňa ho treba jednoducho zaškrtiť. Kozlov. Hej, Nikolaj? Počuješ ma?

NIKOLAJ: Počujem, ale zle.

LARISA: Netráp sa braček. Hneď ťa zaškrtime. Počkaj. Tak... tak... tak...

STRIUČKOV: Ešte pritlač. Tak, tak, tak. No a je to!

KALUGIN: A je to!

OKNOV: Odpočívaj v pokoji!

AUTOR: Asi o štrnásť minút vyliezla z Nikolajovho tela maličká duša (*Vyletí mucha z hlavy.*) a zlostne sa pozrela na miesto, kde sedel Nikolaj. Tu však spoza skrine vyšla vysoká postava anjela smrti, vzala Nikolajovu dušu za ruku a viedla ju kamsi rovno cez domy a múry. Nikolajova duša bežala za anjelom smrti a podchvíľou sa zlostne obzerala. A vtom anjel smrti pridal do kroku a Nikolajova duša, poskakujúc a potkýnajúc sa, zmizla kdesi v diaľke za zákrutou.

Poznámka 12.: Opäť je na scéne mucha, tentoraz symbolizuje autorovu dušu. Postupne prejde rukami všetkých zúčastnených a zmizne niekde v diaľke...

SCÉNA XXI. / SPOMIENKY BUDÚCEHO STARCA

Poznámka 13.: Záverečný monológ je veľmi silný text. On mi vlastne vnukol myšlienku dať inscenácii názov Spomienky budúceho starca. V priebehu celej hry postupne opadávajú kusy molitanovej hlavy a odhaľuje sa konštrukcia a to čo je v nej. Ludia. Literárne postavy, skutoční kamaráti, lásky, milicionár... Oblúkom sa dostávame na začiatok nášho rozprávania, lebo budúci starec je tá istá postava, ktorá na začiatku v scéne pôrodu vypadla veľkej hlave z papule.

NIKOLAJ: Bol som veľmi múdрым starcom. Teraz už ním nie som, povedal by som, že už vôbec nie som. Žil som sám a pripúšťal som k sebe len tých, ktorí prichádzali ku mne po radu. Takých však bolo veľa a stávalo sa, že som vo dne v noci nemal pokoj. Občas som sa tak unavil, že som si ľahol na dlážku a odpočíval som. Ležal som na dlážke dovtedy, kým mi nezačala byť zima, vtedy som vyskočil a behal po izbe, aby som sa zohrial. Potom som si opäť sadal na lavičku a dával som rady všetkým, ktorí to potrebovali.

Všetci sa sklánjali predou mnou! A psy! Tie ma jednoducho zbožňovali. Dokonca ma vodili do Výskumného ústavu mozgu a predvádzali ma učným profesorom. Tí elektricky zmerali môj um a boli zo mňa hotoví. „Nikdy sme nič podobného nevideli,“ povedali. Vchádzali ku mne jeden za druhým, niekedy sa ani nezavreli dvere. Rád som sa díval do ich utrápených tvári. Rozprával som sa s nimi a sotva som zdržiaval smiech. Raz som to nevydržal a rozosmial som sa. Všetci s hrôzou utiekli – niekto dverami, niekto oknom a niekto rovno cez stenu. Keď som osamel, vztýčil som sa v celej svojej mohutnej výške, otvoril som ústa a povedal som: „Prin tim pram.“ No vtedy vo mne čosi puklo a odvtedy to berte tak, že už nie som.

(Nikolaj si zapáli cigaretu, tma, hudba.)

KONIEC

Poznámka k poznámkam: Trinásť poznámok k našej inscenácii vzniklo na žiadosť Milana Strotzera a časopisu Amatérska scéna. Dúfam, že tí, ktorí si to prečítajú predtým ako by chceli ísť naše predstavenie, to neodradí a ani príliš veľa im to neprezradí. Ale keďže naše inscenácie sa neustále vyvíjajú, je dosť možné, že to všetko bude ešte trochu inak.

S úctou

Váš Jozef Krasula

23. júna 2006

Poznámka redakcie: V pôvodnom jevištňím provedení tohoto textu Divadelným združením z Partizánskeho hrálo 13 hercú a 1 pes. Neuvedli jsme pod titulkom obligátní personář, neboť členové hereckého kolektivu hráli vícero rolí. Pro úplnost uvádíme personář na tomto místě, a to v pořadí, v jakém se osoby nově objevují na jevišti v té které scéně.

OSOBY

Scéna I. – Jurij

Scéna II. – Dieťa 1, Dieťa 2, Dieťa 3, Dieťa 4, Charms, Otec, Genadij, Pelageja, Zina, Kurov, Olga Sergejevna, Bibikov, Serioža, Abram, Motylková, Matka

Scéna III. – Doktor, Milicionár, Autor

Scéna IV. – Orlov, Vasilisa, Iljič, Dáma

Scéna V. – Koka Brianskij

Scéna VI. – Kalugin, Irina, Selizňovová, Koršunov, Domovník

Scéna VIII. – Šujan, Rybin, Sučkovová, Makaronov, Rastopiakinová

Scéna XI. – Juvačov, Mazerová

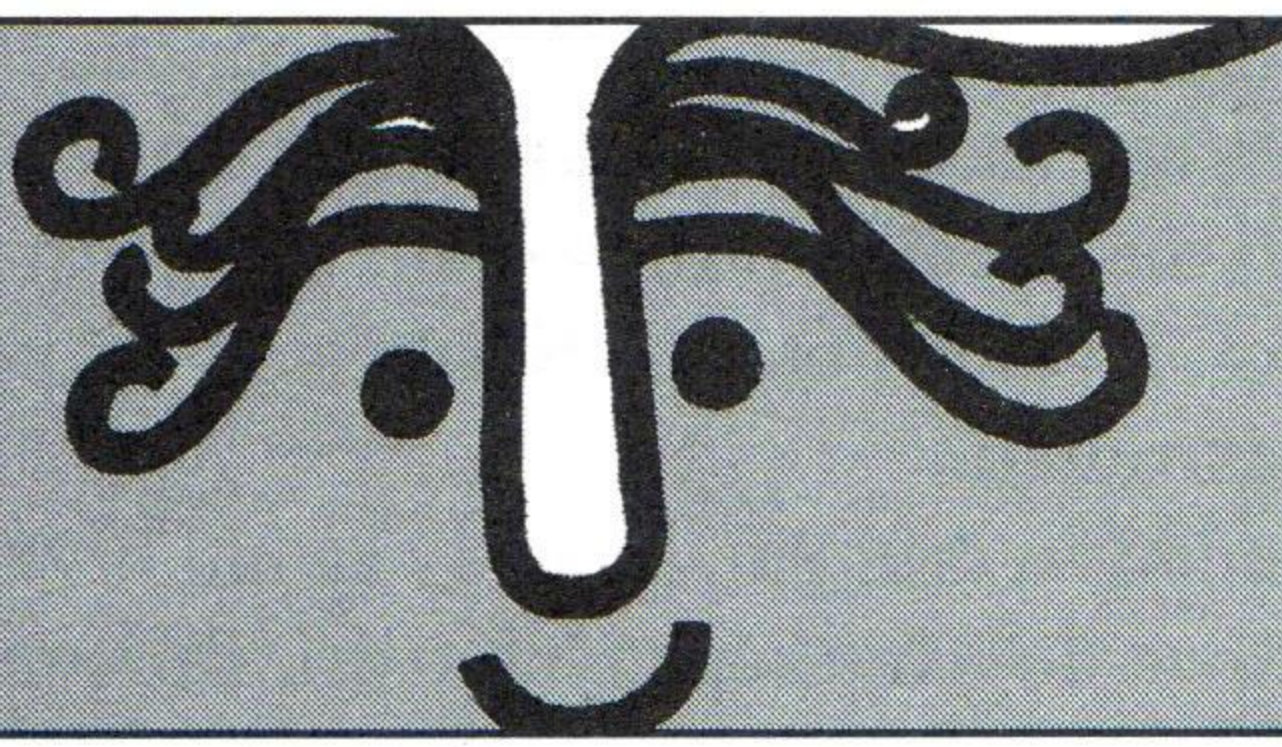
Scéna XII. – Spiridon, Timofej, Larisa

Scéna XIII. – Pes

Scéna XV. – Puškov

Scéna IXX. – Marusia

Scéna XX. – Nikolaj, Oknov, Pakin, Striučkov, Motylkov

DRAMATURGICKÝ POZORNÍK

HRY VÝZNAMNÝCH DRAMATIKŮ

AUGUST STRINDBERG

TANEC SMRTI

Překlad: Zbyněk Černík ze švédského originálu *Dödsdansen* vydaného nakladatelstvím Norstedts a Stockholmskou univerzitou, Stockholm 1988 – 1996.

DÍL PRVNÍ

Osoby: 2 muži (Kapitán Edgar, velitel pevnostního dělostřelectva, asi 50 let + Kurt, šéf karantény, asi 45 let) + 1 žena (Alice, kapitánova žena, asi 40 let) + 3 vedlejší postavy (Jenny, Stařena, Strážný).

Místo děje: Byt Kapitána a Alice uvnitř kulaté pevnostní věže ze žulových kvádrů.

Expozicí hry nás autor uvádí do ostrovní pevnosti, do bytu velitele jejího dělostřelectva, ale především do situace podzimu života Kapitána a Jeho ženy Alice. Kapitán je voják před penzí a Alice je bývalá herečka, která se vzdala svého povolání před 25 lety, když se provdala za Kapitána. Jejich dvě děti jsou na studiích ve městě na pevnině. K jejich manželskému svazku podle Kapitána dopomohl Kurt, bratranec Alice. Ten právě přijíždí na ostrov, aby se ujal úkolu zřídit zde karanténní stanici. Kurt má za sebou život poznamenaný rozpadem vlastní rodiny, odloučením od svých dětí a strastiplným obdobím života stráveným v Americe.

Kapitán a Alice žijí nudným životem v ostrovní izolaci, který sami sytí tím, že se nesnáší s rodinami ostatních důstojníků a doktora žijících v pevnosti, nezúčastňují se jimi pořádaných večírků a rodinných oslav, neboť je považují za nepoctivce. Důvodem tohoto stavu je však i nevalná finanční situace rodiny a zejména tyranská povaha obou manželů. Alice vyřkne přílehou charakteristiku o povaze svého muže, ale v podstatě se v jisté modifikaci hodí i na ni: „Podlézáš všem podřízeným, jsi despota s otrockou povahou... Podlézáš mužstvu a poddůstojníkům, ale s nadřízenými a sobě rovnými vyjít nedokážeš... Takhle se chovají všichni tyraní...!“

Vítaným zpestřením nudného večera je příchod Kurta. Řeč se mj. stočí na osazenstvo pevnosti. Kurt se zajímá, co je to za lidi. Jako šéf karantény se s nimi bude muset stýkat, zejména s doktorem, který je jeho přímým nadřízeným. Dočká se jednoznačné odpovědi: „Je to neinteligentní darebák! A ostatní jsou taky darebáci ... a proto se s nima nestýkám!“

Kurt: Není to hrozné, být sám uprostřed nepřátel jako vy?

Alice: Příjemné to teda není.

Kapitán: Vůbec to není hrozné. Já jsem měl celý život jenom nepřátele. Pomohli mi někam to dotáhnout, místo aby mi uškodili.

A až jednou umřu, budu moci říct: Nejsm nikomu nic dlužen a nikdy jsem od nikoho nic zadarmo nedostal. Ke všemu, co mám, jsem se musel dopracovat sám.

Alice: To ano, Edgar nikdy neměl na růžích ustláno...

Kapitán: Na trní, kamení, pazourcích... všeho jsem dosáhl vlastníma silama. Víš, co jsou to vlastní síly?

Kurt: (prostě) Ano, před deseti lety jsem si uvědomil jejich nedostatečnost.

Kapitán: Tak to jsi chudák.

Alice: (Kapitánovi) Edgare!

Kapitán: Je to tak, jestli nemá dost vlastních sil, tak je chudák! Je sice pravda, že když se stroj opotřebuje, tak už zbývá jen to všechno naložit na trakař a odvést na kompost, ale dokud funguje, musíme ze všech sil kopat a mlátit kolem sebe, rukama, nohama. To je moje filozofie.

Zatímco jde Alice připravit večeři, Kapitán a Kurt hovoří o všem možném, o penězích, o manželkách, o posmrtném životě, o umírání. Kurt z rozhovoru vyvodí, že je Kapitán se svým životem nespokojený. Ten mu na to opáčí, že bude spokojený až umře. Kurt se neovládne a vyřkne svůj pocit: „To nemůžeš vědět...! Ale řekni mi, co to tady provádíte. Co se to tu děje? Páchne to tady, jako byste tu měli v tapetách jed, člověk onemocní, sotva sem vstoupí. Nejradši bych šel pryč, ale už jsem Alici slíbil, že zůstanu. Máte tu pod podlahou mrtvolu. A ve vzduchu se vznáší taková nenávisť, že je tu skoro k zalknutí.“

Na to se Kapitán zhroutí a zírá strnule před sebe. Když ho Kurt probere, řekne Kapitán několik odtažitých slov a znovu upadne do otupělosti. Kurt přivolá Alici. Ta se nevzrušuje. Není to poprvé, co je její muž duchem nepřítomný. Kurt se podivuje jejímu klidu a ptá se jí, co se to u nich děje. Alice mu odpoví, ať se zeptá Kapitána. Poté vyjeví, že je to pro ni 25 let cizí chlap.

Venku zatroubí trubka. Kapitán se vymrští, popadne šavli a čepici od uniformy a s omluvou odejde zkontrolovat strážě. Kurt naléhá na Alici, aby mu řekla, zda je Kapitán nemocný, zda přišel o rozum...

Alice: (se posadí) Co ti mám povídat? - Celý život dřepím v téhle věži, zavřená, hlídaná chlapem, kterého jsem vždycky nenáviděla, a teď ho nenávidím tak strašně, že kdyby umřel, potrhala bych se snad smíchy.

Kurt: Proč jste se nerozešli?

Alice: To je otázka! Rozešli jsme se dvakrát už jako snoubenci a od té doby se pokoušíme rozejít den co den, jenomže jsme k sobě přikovaní, nemůžeme se od sebe odpoutat. Jednou jsme se rozešli – i když jsme dál bydleli spolu – na celých pět let! Ale teď už nás může rozdělit jenom smrt. Víme to, a proto na ni čekáme jako na smilování.

Kurt: Proč jste tak hrozně sami?

Alice: Protože mě izoluje! Nejdřív tu vyhubil všechny moje sourozence – to on sám říká „vyhubit“ – potom moje přítelkyně a další lidi...

Kurt: A co jeho příbuzní? Ty jsi vyhubila ty?

Alice: Ano, protože mě nejdřív připravili o čest a poctivost a potom málem i o život. – Takže nakonec musím udržovat spojení

se světem a s lidma pomocí tamhletoho telegrafu, ale to on neví. Nesmíš mu to říct, nebo mě zabije.

Kurt: *To je hrůza, hrůza! – Ale proč říká, že já můžu za to, že jste se vzali? Povím ti, jak to bylo. – Edgar v mládí býval můj přítel. Když tě uviděl, okamžitě se do tebe zamiloval. Přišel za mnou, abych mu tě dohodil. Já jsem hned odmítl. Víš, milá Alice, znal jsem tvou tyranskou a krutou povahu. Proto jsem ho varoval – a když mi pořád nechtěl dát pokoj, poslal jsem ho za tvým bratrem, aby mu dělal kecala.*

Alice: *Já ti věřím. Ale on si celá ta dlouhá léta lhal do kapsy, takže teď už mu to nevymluvíš.*

Kurt: *Tak ať to tedy svádí na mě, jestli se tím zmírní jeho trápení.*

Alice: *To už je trochu moc...*

Kurt: *Já na to jsem zvyklý... Ale to jeho nespravedlivé nařčení, že jsem opustil svoje děti, mě hněte...*

Alice: *Takový on už je: říká, co si myslí, a pak tomu začne věřit. Ale zdá se, že tebe má rád, hlavně proto, že mu neodporuješ... Snaž se s náma mít trpělivost. Mám dojem, že jsi přišel ve šťastnou chvíli, považuju to, Kurte, přímo za zásah prozřetelnosti... Musíš s náma mít trpělivost, my jsme totiž nejnešťastnější lidi pod sluncem! (Rozpláče se.)*

Kurt se od Alice dozvídá, že děti jsou z domu hlavně proto, aby je vzájemným štváním proti sobě úplně nezničili. To, co mělo manžele spojovat, je rozdělilo. Z toho, co bývá pro domov požeňáním, se stalo prokletí. Alice líčí Kurtovi svou situaci. Kurt ji už nechce poslouchat, nicméně slíbí být jí oporou.

Kapitán se vrací v bujaré náladě, špičkuje a navrhne ať si zatančí Mečový tanec. Alice sedne ke klavíru a hraje Kapitánův oblíbený Vpád bojarů. Kurt se odvrátí. Kapitán, řinče ostruhami, předvádí za psacím stolem jakýsi uherský tanec. Pak se sesune na zem, aniž si toho Alice a Kurt všimnou. Alice dohraje skladbu do konce. Až poté spatří Kapitána ležícího v bezvědomí na zemi. Z úst se jí vydere vděčný a úlevný povzdech. Kurt se domnívá, že je Kapitán mrtvý, ale zjistí, že žije. Alice si povzdechne. Kurt chce zavolat doktora, ale Kapitán to rezolutně odmítá. Přesto Kurt odejde telefonovat doktorovi. Doktor mu ale položí beze slova telefon. Kapitánovi je hůř a sám teď volá po doktorovi z města. Alice, ačkoliv tím prozradí své tajemství, jde telegrafovat. Kurt se vypraví osobně za místním doktorem. Kapitán ho podezírá, že se nevrátí, že jen využil příležitosti, aby s nimi nemusel sdílet jejich mizérii. Doktor z města odmítá přijet. Alice vyčítá Kapitánovi, že je to jeho vina, že si nevážil práce doktorů a neplatil jim. Kapitán má chuť k jídlu, ale není v domě nikoho, kdo by mu něco podal. Obě služby, stejně jako mnohé předešlé, vypověděly službu. Alice jim neplatila, ba dokonce si od nich vypůjčovala peníze. Kapitán hodnotí situaci slovy: „*Občas mám dojem, že jedna mizérie přitahuje druhou. A že ti šťastní se vyhýbají neštěstí. Proto my nikdy neuvidíme nic jiného než mizérii.*“

Kurt se vrací od doktora s informacemi o zdravotním stavu Kapitána, o jeho nemocném srdci. Současně také s radami, jakou potřebuje životosprávu a čeho se má vystríhat. Kapitánovi se vrací bolesti a uléhá na pohovku. Kurt je připraven strávit u jeho lůžka celou noc. Kapitán v obavě ze smrti žádá, aby se v případě naplnění této obavy, Kurt postaral o jeho děti. Kurt mu to slíbí. Ráno nalézá Alice nevyspalého Kurta u Kapitánova lůžka. Hovoří s Kurtem o manželově dětství, povaze, o dceři Juditě, která je věrným obrazem svého otce. Kapitán se probudí a chce vidět Juditu. Kurt ho nabádá, aby napsal závěť. Kapitán to odmítá. Znovu se mu přitíží. Přesto začne radit Kurtovi, jak má

zařídít karanténu a svůj osobní život – nabádá ho, aby si vzal k sobě svoje děti a vyčítá mu, že je opustil.

Ačkoliv nadřizený plukovník udělí Kapitánovi neplacečné volno na zotavenou, Kapitán nerespektuje rozkaz a odchází do služby. Kurt a Alice se jej snaží zadržet, ale marně.

Kurt: *Kam teď jde? A kde na to bere sílu?*

Alice: *Ano, jen se ptej. No, teď půjde za poddůstojníky a poděkuje jim za kytky... a pak u nich bude jíst a pít. A pak bude pomlouvat důstojnický sbor... Kdybys tak věděl, kolikrát mu už vyhrožovali propuštěním. Udržel ho tu jenom jejich soucit s naší rodinou. A on si namlouvá, že je to strach z jeho nadřazenosti! A chuděry manželky důstojníků, které se za nás přimlouvaly, nenávidí a pomlouvá.*

/ ... /

Alice: *(u okna) Rozepl si kabát a vystavuje prsa větru. Chce umřít.*

Kurt: *Tomu nevěřím. Když před chvílkou cítil, že z něj vyprchává život, upnul se na můj, začal se hrabat v mých záležitostech, jako kdyby do mě chtěl vlézt a žít můj život.*

Alice: *To je právě ta jeho vampýrská povaha... zasahuje do osudů jiných lidí, vysává z jejich existence to, co je zajímavé, a všechno za ně zařizuje, protože jeho vlastní život pro něj jakoukoliv zajímavost postrádá. A pamatuj si, Kurte: nikdy si ho nepouštěj k tělu, nikdy ho neseznamuj se svými přáteli, nebo ti je odloudí a udělá si z nich svoje přátele... V tom je učiněný kouzelník. – Kdyby se náhodou setkal s tvýma dětma, staly by se z nich co nevidět jeho nejbližší, radil by jim a vychovával by je podle své hlavy a hlavně proti tvým přáním.*

Kurt: *Alice, nepřipravil mě o děti právě on, tenkrát když jsem se rozváděl?*

Alice: *Teď už je to pryč, tak ti to můžu říct: ano, byl to on!*

Kurt: *Měl jsem takové podezření, ale jistě jsem to nevěděl. Tak on to tedy byl!*

Alice: *Ty jsi mému muži úplně důvěřoval, a tak si ho poslal ke své ženě, aby vás usmířil. A on se jí začal sám dvořit a naučil ji trik, jak dostat děti.*

Kurt: *Ach bože...! Ach bože na nebesích!*

Alice: *Tady ho vidíš z jiné stránky!*

(Mlčení.)

Kurt: *Představ si, že v noci... když si myslel, že umře... tak – musel jsem mu slíbit, že se postarám o jeho děti.*

Alice: *Ty se doufám na mých dětech nebudeš mstít?*

Kurt: *Tím, že dodržím svůj slib. To ano! Já se o vaše děti postarám!*

Alice: *To je opravdu nejhorší pomsta, jakou si můžeš vymyslet, protože on se ničeho neštítí tolik jako šlechtnosti.*

Následný den se Kapitán vypraví do města na pevnině. Alice a Kurt očekávají jeho příjezd. Alice instruuje Kurta, jak se má chovat, protože očekává od Kapitána „rozhodující úder“. Kapitán oznámí Kurtovi, že se ve městě seznámil s jeho synem a zařídil, aby byl coby kadet přeložen na ostrov pod jeho velení. Kurt s tím nesouhlasí a chce přimět syna, aby se nechal převelet k jinému pluku. Kapitán Kurtovi připomene, že nad synem nemá žádnou moc, tu má jeho matka a s tou se již domluvil. Alice si otevřeně přeje Kapitánovu smrt. Kurt je bezmocný, prohlašuje o Kapitánovi, že je lidožrout, nelidský tvor. Kapitán si nechá předložit návrh závěti. Protože jej notář připravil ve prospěch Alice, roztrhá jej. Poté sdělí, že byl u lékaře a ten jej upokojil tím, že u něj nejde o žádnou závažnou chorobu a prohlásil, že když na sebe bude dávat pozor, může žít ještě dobrých dvacet let. Kapitán udeří i další informací, a sice o tom, že podal žádost

o rozvod a hodlá spojit svůj osud s mladou oddanou ženou. V tu chvíli Alice vyrukuje s obžalobou Kapitána za pokus o vraždu – shodil ji do moře. Kapitána to nevyvádí z rovnováhy, stalo se to beze svědků, respektive za přítomnosti dcery Judity, která nebude svědčit proti otci. Nakonec dává Alici ultimátum k odchodu z jeho domu. Přitom se ho zmocní další srdeční nevolnost, ale snaží se své zdravotní potíže zastříti.

Alice počne s ďábelskou nenávistí plánovat pomstu. Chce Kapitána kompromitovat za zpronevěry prostřednictvím zbrojmistra, jeho úhlavního nepřítele. Ačkoliv se Kurt staví slovy na Alicinu stranu, zdráhá se vstoupit s Kapitánem do otevřeného střetu. Alice oživí v Kurtovi vzpomínky na jejich „zasnoubení“ v dětských letech. Kurt ztratí sebekontrolu, zvedne Alici do výše, kousne ji do krku, mrští ji na pohovku a chvatně odejde.

Následuje scéna, kdy Kapitán jeví neklamné stránky sešlosti a vyčerpanosti, zbavuje se všeho, co by mu mohlo připomínat minulost. Vyhazuje z okna karty, lahve plné whisky, krabice doutníků, brýle, klíč od klavíru atp. Roztrhá manželčinu fotografii, spálí dopisy. Jen fotografii svých dětí políbí a uschová v náprsní kapse. Je naprosto vyčerpaný, chytá se za srdce.

Alice se chystá nejen na to dostat Kapitána do vězení, ale udělat mu navíc ostudu tím, že od něho uteče do města. Kurt jí má být ve všem nápomocen, avšak s ohledem na někdejší přátelství s Kapitánem se váhá propůjčit Alicininu pomstychtivému tažení. Alice ho nazve páprdou a Kurt jí za to chce uštedřit políček, ale svůj záměr nedokoná. Alice ho doslova dostane na kolena a donutí jej, aby jí za odpuštění políbil nohu.

Kapitán požádá Kurta o rozhovor mezi čtyřma očima.

Kapitán: *Jak sis možná všiml, vyložil jsem si umění žít jako eliminaci. To znamená: škrtni to, co bylo, a jdi dál. Opatřil jsem si pytel, do kterého jsem strkal všechna svoje ponížení. A když byl plný, hodil jsem ho do moře. – Tolik ponížení jako já asi nezakusil žádný jiný člověk. Ale když jsem je škrtnul a šel dál, už neexistovala.*

Kurt: *Všiml jsem si, jak si život a svět kolem sebe vymýšlíš.*

Kapitán: *Jak bych jinak mohl žít? Jak bych to všechno vydržel? (Chytne se za srdce.)*

Kurt: *Jak se cítíš?*

Kapitán: *Špatně. (Pauza.) Nastane okamžik, kdy schopnost vymýšlet si, jak tomu ty říkáš, pomine. A pak v celé své nahotě vyvstane skutečnost. – To je hrůza! (Teď mluví stařeckým plačtivým hlasem, se svěšenou sanicí.) Víš, milý příteli... (ovládne se a začne mluvit normálním hlasem) promiň... Když jsem nedávno mluvil ve městě s doktorem (znovu plačtivě), řekl mi, že je se mnou konec... (normálním hlasem) a že tu už dlouho nebudu.*

Kurt se Kapitána ptá, zda neblamoval, podobně jako v otázce svého zdraví, v dalších záležitostech – v převelení jeho syna na ostrov, v žádosti o rozvod... Kapitán přiznává, že lhal a prosí za odpuštění. V dalším hovoru dojdou oba muži ke smíření. V tom přichází Alice a útočí na Kapitána. Mj. prohlásí Kurta za svého milence, vezme jej kolem krku a políbí ho. Kurt ji však od sebe odstrčí. Alice se přestane ovládat a tne Kapitána: „Tebe jsem, ty mizero, nikdy nemilovala, byl jsi moc nafoukaný, než abys žárlil, a tak jsi neviděl, jak tě tahám za nos!“ Kapitán vytasí šavli a sekaje jí vyřítí se za Alicí, ale zasáhne jenom nábytek. Nakonec upadne s šavlí v ruce a volá: „Judito! Pomsti mě!“ Na to reaguje Alice výkřiky: „Hurá! Umřel!“ Kurt se chce vytrahit. Alice s ním chce odejít. Kurt ji ale od sebe odstrčí tak, že dopadne na kolena a poté odchází se slovy: „Vrať se do pekel, odkud jsi přišla!“ Oba manželé prosí Kurta, aby je neopouštěl.

Po Kurtově odchodu Alice přejde k nepříteli: „*Je to nejhorší mizera a pokrytec, jakého jsem kdy potkala! – To ty jsi alespoň chlap!*“ Kapitán jí sdělí, že jeho zdravotní stav je vážný, že už nebude dlouho žít, že blamoval pokud jde o rozvod. Alice je úplně bez sebe. Vyčítá si, co provedla – udala svého muže za zpronevěry a tím zneuctila jméno celé rodiny, včetně svých dětí. V hrůze očekává zprávu po telegrafu. Když telegraf začne pracovat, prosí Kapitána, aby neposlouchal. Ten ji vyhoví. Byl to však planý poplach. Kapitán ji ubezpečí, že se žádné zpronevěry nedopustil a pod heslem „*Nic není nenapravitelné, jenom to musíš škrtnout a jít dál.*“ nabízí smír. Alice nemá jiného východiska, než jej přijmout.

DÍL DRUHÝ

Osoby: 4 muži (Kapitán Edgar – důstojník ve výslužbě, asi 60 let + Kurt, šéf karantény, asi 55 let + Allan, Kurtův syn, asi 18 let + Poručík, asi 25 let) + 2 ženy (Alice, Kapitánova manželka, asi 50 let + Judita, Kapitánova dcera, asi 18 let).

Místo děje: Oválný salon v bývalém královském letohrádku v bílé a zlaté barvě se vstupem na zahradní terasu.

Mezi prvním a druhým dílem Tance smrti je proluka 10 let. Druhý díl autor otevírá scénou dospívající Judity a Kurtova syna Allana. Judita flirtuje s Allanem. Ten se jejímu vlivu brání, neboť Judita je vpravdě dcerou svých rodičů a chová se k Allanovi jako vlk k ovci. Přesto Allan Juditu miluje a velice ho zraňuje Juditina známost s Poručíkem.

Do bývalého královského letohrádku, kde v poměrném přepychu žije Kurt se svým synem, přichází staří známí. Alice a posléze již penzionovaný Kapitán. Ani po 10 letech se příliš nezměnili. Alice brojí proti Kapitánovi a varuje Kurta, aby se jím nenechal oslepit a bránil se nebezpečí a nastražené pasti. Kurt však žádné nebezpečí nepocituje, naopak, je za mnohé Kapitánovi vděčný.

Kapitán odjíždí do města. Po návratu je zřejmé, že byl za plukovníkem, velitelem ostrovní pevnosti, neboť se vrací s vyznamenáním na prsou. Přináší zprávu o krachu továrny na sodu, v níž měl Kurt akcie. Zatímco Kapitán je na tom finančně dobře, protože stačil včas klesající akcie továrny prodat, Kurta její krach ruinuje. Nezbude mu, než opustit pěkný dům, prodat nábytek atd. Kapitán si ještě přísolí. Hovoří o skandálu, který způsobí nepříjemnosti Kurtovým příbuzným, tedy i jeho rodině. Má přitom na mysli, že se neslušelo, aby se jako šéf karantény zaplétal do kšeftů. Kapitán tvrdí, že kdyby ho Kurt neměl na své straně, přišel by o místo, a to proto, že je lajdák a byly na něho stížnosti. Solí do otevřené rány je však zdůraznění toho, že Kurt si nebude moci dovolit držet nadále Allana na studiích u dělostřelectva, ale bude ho muset poslat k nějakému levnému pěšáckému pluku či mu sehnat nějaké praktické zaměstnání.

Navíc Kapitán oznámí, že čeká vzácnou návštěvu, ale neprozradí jakou. Přitom předá Alici otevřený dopis. Je to dopis, který chtěla tajně odeslat poštou. Kapitán i tímto způsobem - kontrolou odcházející pošty - střeží svaté rodinné zájmy a je připraven rozdrtit každý pokus rozvázat pomocí „zločinecké korespondence“ rodinná pouta. Alice a Kurt se cítí poražení a slibují si, že budou stát při sobě.

Kapitán získá Kurtův dům a nastěhuje do něj svou rodinu. Zařídí, aby mohl Allan dostudovat, ne však u dělostřelectva, ale u pěchotního pluku v Norrlandu. Zajistí k tomu i finanční

prostředky. Kurt i Allan jsou mu zavázáni. Allan se přijde před odjezdem do Norrlandu rozloučit a setká se s Juditou. Ten den má přijet Juditin nápadník – plukovník. Allan se chová k Juditě rezervovaně, ale ona v něm vzbudí nové naděje. Judita se chová k Allanovi jako bláznivě zamilovaná. Navrhuje, aby spolu utekli a dovolí, aby ji políbil.

Kapitán si předvolá Kurta, aby mu oznámil, že se stal karanténním inspektorem, že zařídil dokončení Allanových studií a že bude namísto něho kandidovat do parlamentu. Ostatně, Kurtova kandidatura je beztak podlomena pro způsob, jakým byly sehnány prostředky na dokončení studií jeho syna, totiž veřejnou sbírkou. Kurt tyto skutečnosti přijímá rezignovaně.

Kurt: *Na světě existují vlci a ovce. Být ovčí nedělá žádnému člověku čest, ale já jí přesto být chci, radši nežli bych byl vlkem.*

Kapitán: *Neznáš starou pravdu, že každý je strůjcem svého štěstí?*

Kurt: *Je to skutečně pravda?*

Kapitán: *A nevíš, že vlastní síly...*

Kurt: *To už vím, po té noci, kdy tě vlastní síly zradily a ty jsi ležel na zemi.*

Kapitán: *(zvýší hlas) Zasloužilý člověk jako já – ano, podívej se na mě – bojoval jsem do padesáti let – proti světu, a nakonec jsem díky své vytrvalosti, svědomitosti, energii a – poctivosti vyhrál.*

/.../

Alice: *Tady to máš! Je to vůbec člověk?*

Kurt: *Když ses mě na to ptala minule, odpověděl jsem, že není. Teď si ale myslím, že je to nejobyčejnější z lidí, které tahle země nosí... Třeba jsme my taky trochu takoví? A využíváme lidí a vhodných příležitostí!*

Alice: *Tebe i tvou rodinu sežral za živa... a ty ho ještě hájíš?*

Kurt: *Zažil jsem už horší věci... A tenhle ten lidožrout zanechal mou duši nedotčenou – tu spolknout nemohl.*

Alice: *Jaké „horší věci“ jsi zažil?*

Kurt: *Na to se ptáš ty...?*

Kapitán se posadí nafoukaně do křesla, blahosklonně pokyne Kurtovi, že může zůstat a nechá Alici přečíst došlý telegram ve víře, že jeho text bude korunovat jeho triumf. Avšak očekávaný telegram od plukovníka obsahuje neočekávané sdělení: „V důsledku drzého telefonátu slečny Judity považují naše vztahy za ukončené – navždy.“ Kapitán je přesvědčený, že za tím stojí Alice, je vzteky bez sebe, snaží se vstát a vytasit šavli, ale raní ho mrtvice a upadne. Alice to komentuje slovy „Dobře ti tak! /.../ Kde jsou teď ty tvoje vlastní síly? Co? A tvoje energie.“ Alice mu vytne políček, tahá ho za vousy a mj. říká: „Představ si, že na světě ještě existuje spravedlnost! Občas jsem o tom snila, ale nikdy jsem tomu nevěřila! Kurte, popros Boha, aby mi odpustil, že jsem si ho nevážila. Spravedlnost existuje! V tom případě chci být taky ovce. Řekni mu to, Kurte. Trochu úspěchu z nás dělá lepší lidi, ale jedině neúspěchy z nás dělají vlky!“

Přichází Judita odhodlaná odjet za Allanem navzdory vyvstalé situaci. Kapitán umírá se slovy na rtech: „Odpusť jim, vždyť nevědí, co činí.“ V závěru hry Alice vyzná, že Kapitána musela milovat a nenávidět zároveň.

První díl *Tance smrti* napsal Strindberg pravděpodobně v říjnu 1900, díl druhý pak v prosinci téhož roku. Oba díly vydal (v jednom svazku) na podzim 1901.

Kritici na tištěnou verzi dramatu reagovali vesměs negativně, což bylo jednou z příčin, proč je švédská divadla dlouho odmítala: premiéry se dočkalo teprve 8. září (Díl první) a 1. října

(Díl druhý) 1908 ve Strindbergově Intimním divadle.

Již o tři roky dříve, 29. a 30. září 1905, ji ovšem uvedlo Altes Stadttheater v Kolíně nad Rýnem, a to zásluhou režiséra a herce Fritze Krempiena, který s ní pak podniknul turné po třiceti německých městech. V roce 1912 ji v průkopnickém nastudování Maxe Reinhardta uvedlo berlínské Deutsches Theater. V následujících letech a desetiletích se *Tanec smrti* stal jedním z nejhranějších Strindbergových dramát. Byl také dvakrát zfilmován a Friedrich Dürrenmatt se jím nechal inspirovat v *Play Strindberg*.

Na české jeviště uvedl *Tanec smrti* (pouze Díl první) poprvé K.H. Hilar 4.1.1917 v Městském divadle Královských Vinohrad. Úspěšná inscenace byla po dvou letech nově nastudována.

Oba díly *Tance smrti* byly provedeny v Čechách až v roce 1936, kdy je nastudoval režisér Gabriel Hart (Komorní divadlo Praha, 3.3.), a dále v letech 1966 (Realistické divadlo Zdeňka Nejedlého v Praze), 1993 (Národní divadlo – Divadlo Kolowrat), 2000 (CED Brno – HaDivadlo) a 2001 (Městské divadlo Zlín). Pod staršími českými překlady jsou podepsáni E.A. Hruška (bez vnošení), F.V. Krejčí (1917) a Radko Kejzlar (1967).

Text hry vyšel knižně, vydal jej Divadelní ústav Praha v roce 2004 v souborném vydání her Augusta Strindberga nazvaném *Hry II*. Lze jej objednat na adrese: Divadelní ústav, knihkupectví Prospero, Celetná 17, 110 00 Praha 1, tel./fax: 224 809 156, e-mail: prospero@divadlo.cz, <http://www.divadlo.cz/prospero>. Cena 320,- Kč.

S použitím poznámky ke hře od Zbyňka Černíka dramaturgický pozorník připravil Milan Strotzer

NOVINKY SVĚTOVÉ DRAMATIKY

CAYA MAKHÉLÉ

BAJKA O LÁSCE,

PEKLE A MÁRNICI

CAYA MAKHÉLÉ (narozen r. 1956 v Kongu)

Takřka renesanční člověk, který píše divadelní hry a prózu nejen pro dospělé, ale také pro děti a mládež a zároveň se věnuje režii, žurnalistice a nakladatelské činnosti. Dříve než se těmto oborům začal cele věnovat, pracoval ve Francouzském kulturním středisku v Brazzaville. Studoval na univerzitě sociální vědy a kulturologii, divadlo, film a pedagogiku. V roce 1980 založil Théâtre d'Art Africain (Africké umělecké divadlo), kde inscenoval své první hry a hostoval s nimi v Africe i Evropě. Od roku 1983 žije v Paříži. Mimo jiné tu založil časopis Equateur (Rovník), podílel se na vydání knihy *Textes et Dramaturgies du Monde* (Texty a světová dramaturgie), připravil číslo časopisu *Alternatives Théâtrales* pod názvem *Divadla černé Afriky*. Paralelně s těmito aktivitami založil divadlo L'Acoria. Tento název roku 1997 převzalo nakladatelství, jehož je v současné době ředitelem. V téže době zorganizoval Makhélé

první ročník festivalu Afro-brazilská setkání v brazilské Vitorrii, podnikl několik turné s inscenacemi pro děti, vedl řadu seminářů tvůrčího psaní a dramaturgie nejen ve Francii, ale také např. v Senegal, Belgii, Švýcarsku, Kongu aj.

Za své hry získal mnohá ocenění, texty byly přeloženy a uvedeny v řadě zemí, např. ve Švýcarsku, v USA, na Pobřeží sloniviny, v Kanadě, Belgii aj.

Za své životní guru, kterým ostatně věnoval i hru *Bajka o lásce, pekle a márnici*, považuje trojici nejlepších mužů své doby, kteří ho provázejí celým životem, intelektuály, vizionáře a politiky, Konžany Tchicayu U Tam'Siho, Sylvaina Bembu a Sonyho Labou Tansiho. Oním věnováním – vyznáním – Makhélé zároveň nastínil cestu své generace, která bývá někdy nazývána *postgenerací* těchto velkých mužů, či, jak ji sám Makhélé charakterizuje, *generací rozkročnou mezi nezávislostí a vytvořením předpokladů pro demokracii, generací, která byla svědkem prolomení všech nadějí na nezávislost a politickou stabilitu, generací, která pochopila, že nemůže počítat s nikým jiným, než sama se sebou* (z rozhovoru pro *Nový Orient* 2003/3).

BAJKA O LÁSCE, PEKLE A MÁRNICI

Překlad: Matylda a Michal Lázňovských z francouzského originálu *La fable du cloître des cimetières*, vydaného nakladatelstvím L Harmattan, Paříž 1995.

Osoby: 3 muži (Makadi – bývalý lepič známek na ministerstvu veřejného zdraví, nyní bezdomovec, hlavní postav + Stařec – hlídač márnice, ale také policista a barman + Ogba – arogantní bůh-dábel, vychytralý, hádavý) **a 3 ženy** (Děvčátko – v márnici je jako doma + Artinem – mladá žena hledající naplnění + Motema – žena ronící krvavé slzy – její jméno je symbolem lásky).

Místo děje: Imaginární město, ulice, hřbitov, márnice. Náznaková scéna.

Caya Makhélé je autorem více než desítky divadelních her. Jeho počáteční tvorba je laděna politicky, a i když se od politických témat postupně oprostuje ve prospěch zobrazování údělu jednotlivce, často na mytologickém pozadí, společenská angažovanost z jeho textů nemizí úplně. Jeho hry, třebaže se zdají být na první pohled velice různorodé, spojuje myšlenka humánnosti, lásky k člověku. Makhélého oblíbenými tématy jsou například postavení žen a dětí ve společnosti. Mnozí z jeho hrdinů jsou vydědenci, kteří se snaží zlomit osud. „Každý můj text zobrazuje iniciaci. Vyprávím o lidech, kteří se střetnou s osudem a snaží se s novou situací vyrovnat, přičemž na své cestě procházejí mnohými zkouškami.“ (z rozhovoru pro *Nový Orient* 2003/3).

Svět jeho her není nikdy úplně realistický, spíše snový, je univerzální. Svě hry přirovnává k pohádkám ze současnosti, které vyprávějí o tíze tohoto světa. Často se nechává inspirovat řeckou mytologií, kterou propojuje s mýty africkými. *Bajka o lásce, pekle a márnici* je variací na mýtus o Orfeovi a Euridice. Některými motivy se autor hlásí i ke Goethovi, Tolstému či Sartrovi. Tato tragikomedie se odehrává v současnosti v imaginárním městě. Hlavní hrdina, bezdomovec Makiadi, obdrží jednoho dne záhadný dopis. Jakási neznámá žena mu v něm vyznává lásku. Ta žena je však mrtvá, z lásky k němu skočila pod vlak, a vyzývá jej, aby ji následoval do říše mrtvých a osvobodil ji. Makiadi

získává nový smysl života a vydává se za svou neznámou, na cestě střídá převleky, včetně převleku za ženu. *Jeho cesta je jakýmsi iniciačním obřadem na rozhraní života a smrti.* „Vyrostl jsem v kulturní tradici, která od sebe neoddělovala živé od mrtvých. Během stráže u mrtvého jsme si vyprávěli příběhy o tom, že je zakázáno dívat se do zrcadla, když přenášejí tělo mrtvého do kostela, a zároveň že se nikdo nesmí ohlédnout, jinak uvidí všechny zemřelé, kteří jdou v průvodu za mrtvým. Možná, že častá přítomnost smrti v mých hrách vysvětluje existenci živých prostřednictvím mrtvých, možná, že se o našich vlastních životech dovídáme z onoho světa.“ (z rozhovoru v *Théâtre/Public* 158).

Hra vznikla během rezidenčního pobytu autora v Chartreuse de Villeneuve-lez-Avignon v roce 1989 a poté byla přeložena do angličtiny. Roku 1995 vyšla v Paříži, uvedena byla např. v ženevském divadle *Théâtre de Poche* (1997), poté v Dakaru a Lomoges.

Motema (hlas): *Nejsem daleko. Je to tak, země mrtvých není tak vzdálená. Příklad pro mne, doved' mne zpět do života, do tvého života. Snažně tě prosím, pro lásku, pro všechnu tu lásku, kterou jsem k tobě vždy chovala.*

Makadi: *(se z toho nemůže vzpamatovat. Ticho.) To je teda historie. Poplet jsem hlavu nějaký mrtvý. Vopravdický mrtvý. – No, proč bych se jednou nemoh stát hrdinou z lásky, že jo. Ale jak to udělat, abych se dostal ze země mrtvejch a vysvobodil ji vodtamtaď? Mohla se o tom v dopise aspoň zmínit. Takže budu muset bejt statečnej a inteligentní. To je na jednoho chudáka až dost. Hřbitov, to přesně potřebuju, hřbitov... (Usadí se na hrobě, natáhne se a usne.)*
/.../

Děvčátko: *Přišla poslední. Jednou večer. Obyčejně v noci nepřicházejí. Ale tahle v noci přišla. Hned jsem poznala, že není jako ostatní. Byla tak krásná! S krvavýma slzama. Byla oblečená v černých šatech s dlouhým závojem a ten jí napůl zakrýval tvář, sahal až ke kotníkům a vlál za ní několik metrů. Z těla jí rostly kytky. Rudá, bílá, zelená, černá, modrá růže, jo, růže, spousty růží, padaly a pokrývaly zem kolem ní. Vypadala jako nevěsta ve smutku.“*

Makiadi: *(dál všude hledá) To je její portrét. To je Motema. Tak jsi se s ní setkala. Ted' vím jistě, že ji poznám. Jak jsem o tom moh jen na okamžik pochybovat? Copak jí nebudu hoden až do konce svého hledání?*

(Místnost postupně zaplňují nohy, paže a hlavy, které Makadi vytahuje ze zásuvek, skříní a rakví).

Děvčátko: *Přestaňte vyvádět. Posad'te se, řeknu vám pravdu.*

Makiadi: *Jakou pravdu?*

Děvčátko: *Ta žena neexistuje.*

Makiadi: *Před chvílí jsi říkala...*

Děvčátko: *Neexistuje. Je to takový rituál. Ted'ka jste strážce tohoto místa.*

(Propukne bouře. Je slyšet hrom. Náhle padá tma.)

Text hry vyšel knižně, vydal jej Divadelní ústav v edici *Současná*. Lze jej objednat na adrese: Divadelní ústav, knihkupectví Prospero, Celetná 17, 110 00 Praha 1, tel./fax.: 224 809 156, e-mail: propero@divadlo.cz, <http://www.divadlo.cz/prospero>. Cena 80,- Kč.

S použitím stati Lucie Němečkové vydané společně s textem hry dramaturgický pozorník připravila Pavlína Morávková